Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (11840) | 1982 чылдың февраль 19, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кол.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң «Асахи» солуннуң (Япония) редакциязының айтырыгларынга харыылары

Айтырыг: Совет Эвилелиниң экономиктиг байдалын канчаар үнелеп турар Силер, Силерниң чуртуңарның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары кандыгыл? Ам совет улустуң шиитпирлеп турары кол экономиктиг айтырыгларның дугайында чүнү чугаалап болур Силер?

Харыы: Совет экономиканың байдалынга болгаш 1990 чылга чедир оон хөгжүлдезиниң перспективаларынга тодаргай анализти болгаш үнелээшкинни СЭКП-ның XXVI съездинде берген. ССРЭ-де ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң чүгле эң чугула талаларының дугайын чугаалап, бистиң экономикавыста ажыл-херектериниң байдалының дугайын кижи бүрүзү тода билип алыр аргалыг бээр чурагайларны адаарын күзээн ийик мен.

80 чылдарже Совет Эвилели күчүлүг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күш-шыдалдыг кирипкен. Чурт болза ам, 2,9 триллион ажыг рубль кылдыр үнелеттинер кайгамчык улуг национал байлактарлыг. Улус ажыл-агыйының кол фондулары 1 триллион 854 миллиард рубль четкен. 1971—1980 чылдарда национал орулгазының немей өзүлдези 55 хуу болган. Ол үениң дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрери 78 хуу көвүдээн. Чурттуң экономиктиг күчүзүнүң өзүлдезинге үндезилээш, совет кижилерниң амыдырал деңнели чайгылыш чок бедип орар. Бистиң куруневис чурттарга чудуунуң аажок улуг программазын күүсеткен. Оон түңнелинде 107 миллион ажыг кижи чаа бажыңнарже көжүп кирген, боттарының чурттаар байдалдарын экижидип алган, а бир эвес бо чылды база киириштир алыр болза, чаа бажыңнар алганнарның ниити саны Япониянын бүгү чурттакчы чонунуң санынга барык деп болур.

Беш чылдың баштайгы чылының план күүселдезиниң түңнелдерин чоокта чаа үндүрген бис. Чурттуң кедээ ажыл-агыйының болгаш оон-биле холбаалыг адырларның хөгжүлдезинге бак салдарын чедирген күштүг кандааштыг болган-даа бол, база реаксылыг, империалистиг күштерниң бурууз-биле делегей байдалы чидигленип турааажок, совет экономика шаптык хөгжээн болгаш бурунгаарлаан дээрзин чугаалаар ужурлуг мен.

1981 чылдың нарын байдалдарында безин Совет Эвилели ниитизи-биле экономиктиг бедик түңнелдерни чедип алганы, ол дээрге барымдаа ышкажыл. Үлетпүр продукциязын бүдүрери 3,4 хуу немей өскен. Сайзыраңгай капиталистиг чурттарга эртен чылын үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли ниитизи-биле чүгле 0,8 хуу өскенин, а оон-биле кады Великобританияга ол 6 хуу, Францияга —5, Италияга — 2 хуу кудулааның деңнээштирилге кылдыр айтып каалы.

Бодунуң он бирги беш чылының баштайгы чылында Совет Эвилели социал сорулгаларны шиитпирлээринге дыка улуг чаа базымны кылган. Чоннуң кижи санынга онаашпыр боттуг орулгалар чыл дургузунда 3,3 хуу немей өскен. Ажылдакчыларның элээн хөй категорияларының күш-ажыл төлевири бедээн, барык 14 миллион пенсионерлерниң материалдыг байдалы экижээн, уругларлыг өг-бүлелерге куруне дузаламчызы күштелген, ниити эртем школаларының өөреникчилериниң өөредилге номнары-биле халас хандырарын күштүг болдуруп чорударын уламчылаан. Кадык камгалалының, культураның материалдыг баазазы быжыккан.

Ынчалзажок үстүнде сагындырганым чылдагааннарның ужурундан аъш-чемниң эъттиг продуктулары-биле болгаш үр ажыглалдың чамдык бараалары-биле чонну хандырып турарында бергедээшкиннер бар болбайн. Четпестерни дүрген чайладырының хемчеглерин куруне ап турар.

Ам совет экономиканың хөгжүлдезиниң чамдык угланыышкыннарының болгаш кол айтырыгларының дугайында.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, курлавырларның бүгү хевирлерин, тургустунган бүдүрүлге күчүзүн, тодаргайлаарга, улус ажыл-агыйының ажыктыын тодарадып турар бүгү чүүлдерни чөп ажыглаары чергелиг ындыг чугула сорулганы шиитпирлээрин онаа ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар бис. Бистиң экономиканы интенсификастаары алызындан бүгү чоннуң херээ болуп бар чыдар.

ССРЭ-ниң энергетика программазы газ үлетпүрүн дүрген хөгжүдерин, ол ышкаш атом күжү-биле ажылдаар болгаш чиик өртек-үнелиг хөмүр-даштарның, энергиязын ажыглаар одалга-биле ажылдаар электростанцияларга электроэнергия бүдүрерин калбартырын, энергияның хаа үнер дөстерин дилеп тывар ажылдарны улам калбак чорударын көрүп турар.

Аъш-чем айтырыы он бирги беш чылда кол айтырыг болур. Аъш-чемниң ажылдап кылдынып турар программазы агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларын хаара тудар. Адырларның бүгү комплекизиниң талазы-биле кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бо беш чылда барык 190 миллиард рубльдиң, азы бүгү капитал салыышкыннарының 27 хуузун тускайлап берген бис. Өске-даа адырларда ышкаш, күштү, салдынган акша-хөреңгилерден бериллелерни улгаттырарынче, черни, минералдыг чемиштиделгелерни, техниканы болгаш өске-даа курлавырларны чөп ажыглаарынче салып турар.

Айтырыг: Делегей байдалынга хамааржыр кандыг-даа айтырыгларны салыр күзеп-чиг-дир. Хамыктың мурнунда, совет-америк харылзааларының байдалының дугайында Силерниң бодалыңар чүл база нулевой шиитпирге Совет Эвилели херек кырында белен бе?

Харыы: Мында түвениң ужуру эки угланыышкынче өглип бар чыдар ис-демдектерниң амдызында көзүлбейн турарында. Оон туржук, америк администрациязының эң сөөлүнден хемчеглери ол оруктан немелде моондактарны тургузуп турар.

Ынчаарга бүгүде, база бир эвээстерде АКШ-тың удурткучулары, дипликурлуг чорукту улам ыңай чидиглендирериинче, делегей херектеринге удурланыштыр туржурунуң элементилерин киирериинче угландыр оларның чорудуп турар шугуму дайын айыылын күштелдиреринден кайы-даа талага ажыктыг кылдыр тургустунуп келген

(Уламчызы 3-кү арынында).

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Мария Соянның чедиишкининге алдар болдуруп көдүрдү.

Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң хойжузу Мария Кайныковна Соянның коданында төрээн 310 хойдан 318 хураган менди доругуп турар. Мурнакчы малчын эрткен чылын чүс хойга онааштыр 109 хураганны алгаш, чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлелчевүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиии-биле шаңнатткан.

Мурнакчылардан үлегер алыңар!

ИЙИ МЕДЭЭ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының Өлеңде хойжу бригадазының хойжузу Таан-оол Үрүлеевич Ондар кадарган малының кыштаглаашкынын багай эвес эрттирип турар. Малчынның коданында хою шупту оолдапкан, 262 хураган онча-менди камгалап алдынган. Ынчангаш Т. Ондар төрүүр 100 хойдан 105 хураганны алганы ол. Ооң аалында сакманчылар Бичии-Уруг Ооржак, Чылбаан Ондар, Эмма Ондар олар чаш хураганнарны эки ажаап, өстүрүп турарлар.

Хойжу мал чемнери-биле багай эвес хандыртынган. Сугну үзүктел чок сөөртүп чедирип турар.

Б. ОНДАР.

* * *

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының Хүүректигде өшкү кадарчызы Даваалаң Шалдаң-оолович Сат 19 чыл ажыг үеде өшкү малдап келген. Бо чылын ооң коданында төрүүр 300 өшкү бар. Хоочун кадарчы кыштаглаашкынга чыл бүрүде ыяк кылдыр белеткенип чаңчыккан. Ол эрткен чайын 10 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип, 10 тонна өдекти бөлүп, кадарган өшкүзүн одар солуп, тайгаладып тургаш, эки семиртип алган.

Дуржулгалыг малчын 1982 чылда 100 өшкүге онааштыр 100 анайны камгалап, бир өшкүден-не 800 грамм дүктү ыргыырын, 10 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткээрин, 10 тонна кургаг өдекти бөлерин хүлээнген.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР, ЧАСКА ҮЛЕГЕРЛИГ БЕЛЕТКЕНИР

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНЧЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарынга белеткелди бо хүннерде багай эвес чорудуп турар. Олар илчирбе дугуйлуг 17 тракторнуң 12-зин, дугуйлуг 23 тракторнуң 11-ин септеп дооскан. Ол ышкаш кожуг машиналарының чартык кезин септеттинген.

Ажылдаарынга белен болган техниканың септеттингениниң шынарын совхозта тускай комиссия болгаш улусчу контроль бөлүү (удуртукчузу Б. Сат) доктаамал хынап, илереттинген чамдык четпестерни дүрген чайладырының хемчеглерин ап турар.

Техника септелгезинде ийи звено ажылдап турар. Оларда Д. Ондар, В. Моңгуш, М. Баян, Л. Куулар, О. Ондар болгаш өске-даа механизаторлар эки ажылдап, коллективинге мактадып турарлар.

Септелгени дүрген, шынарлыг чорудуп, часка белеткелди шалыпкын доозары-биле механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты организастаан. Ону беш хонуктап түңнеп, тиилекчилерни материалдыг, моральдыг шаңнап, мактап турар.

Совхозта ам ажылдап турар механизаторларның, МТМ ажылдакчыларының мергежилин, клазын бедидери-биле чергелештир, аныяк кадрларны өөредип белеткээринче чугула кичээнгей салдынган. Кызылдың көдээ профессионал-техниктиг училищезиниң салбырын ажыл-агыйның Кызыл-Тайга салбырында организастап тургускан болгаш амгы үеде мында 30 кижи өөренип турар.

С. ОНДАР.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — МАЛЧЫННАРНЫҢ АМЫДЫРАЛЫНЧЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын кыштап хүр ажырар, малдың чаш төлүн бүрүнү-биле камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Коданнарда мал чеминиң курлавыры амдызында четчири-биле бар. Суг хандырылгазы эки. Чаш хураганнарга терек шандазын болгаш шиви будуунуң бүрүзүн белеткеп бээрин организастаан.

Автомагазиннер малчыннарга чугула херегледиин барааннарын чедирип, садыглап турар. Малчыннар чагыткан солун-сеткүүлүн чогуур үе-шаанда ап турар.

Совхозтуң үш салбырының төптеринде албан организацияларны болгаш агитквартиралары малчын кодан бүрүзүнге шеф дузазын көргүзери-биле быжыглаан. Олар малчыннарга улуг дузаны көргүзүп турар.

Совхозтуң девискээринде хар чуга дүшкен. Төрүүр хой коданнарындан ам бо хүннерде 8273 хой оолдаан, хураганнары шупту камгалап алдынган. Хойжулар Сонай-оол Сарыглар, Александр Сарыглар, Очур-оол Моңгуш, Борис Моңгуш оларның коданнарында эң хөй хой төрээн болгаш чаш хураганнары онча-менди. Төрүүр коданнарда ниитизи-биле 168 сакманчы ажылдап турар. Сакманчылар Неля Куулар, Көк Сарыглар, Хуна Куулар, Вера Сарыглар, Чечекмаа Куулар, Стура Моңгуш чаш хураганнарны хүлээп ап, өстүреринге кызымаккай чорууп көргүзүп, эки ажылдап турарлар.

Ындыг-даа болза, совхозтуң төрүүр коданнарындан 240 хой ара салганы дүвүренчиг. Оларның чогум кандыг чылдагааннардан ара салып турары ам-даа тодараттынмаан. Хою ара салып турар коданнарда өлүг хураганнарны шыгжаар тускай хааржактар болгаш өске-даа херекселдер кылдынмааны четпес.

Совхозтуң бода малы база багай эвес кыштап турар. Шык-Бажы сүт-бараан фермазында инектерниң күш-деңгели эки. Ында чем пеги доктаамал ажылдап турар. Ынчалзажок фермада одаар чүүл сөөртүлгези үзүктелип турары-биле төрүүр инектер болгаш бызаа кажааларының ишти чедир одаттынмайн турар, соок.

Ферманың саанчылары саалда аппараттарын эки чүгбайн турар. Ооң түңнелинде бо чылдың январь айның ийиги чартыында ферманың куруне саткан сүдүнүң шынары куду болуп, чүгле 2,3 сортка дужаттынган. Ферманың девискээрин үргүлчү аштап, арыглавайн турарындан мында инек өдээ хорумналган. Ферма эргелекчизи, мал эмчизи, өске-даа специалистер санитарлыг арыг-шевер айтырыгларын кичээнгейге алыры чугула.

Ол ышкаш төрүүр инек коданнарында малдың эдержилгезин организастап болуруунуң аргалары бар турда-ла, мында бо хүннерде чаңгыс-даа бызаа чок болуп турар.

Хорум-Даг салбырында Дөн-Терек сүт-бараан фермазы механизастаттынмаан болза-даа, инек кажааларының ишти, ниити девискээри арыг. Ол фермада 200 инек кирер чаа кажааны тудупкаш бээр 6 чыл ажып турар. Ону ажыглалга киирер дугайында айтырыгны коллектив хөй удаа тургузуп келген. Ооң кандыг-даа түңнели чок болган. Совхозтуң дирекциязы бо талазы-биле кандыг-даа хемчеглер ап чорутпаан.

Совхозтуң хавак фермазында кудук бар. Ында ажылдап турар кижилер боттарының харысалга чогу-биле кудукту доңуруп алган. Ону дарый кылдырар талазы-биле хемчеглерни алыры, негеттинип турар.

Ол ышкаш совхозта аарыг малдар эмнээр тускай эмнелге пунктузу ажылдап турар. Ынчалзажок ооң ишти соок, харын аарыг хамаан чок, кадык мал тургузарынга безин таарымча чок.

Малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер талазы-биле суртаал ажылы болгаш боттуг дуза четпес. Чадаананың үлетпүр комбинадында малчыннарга таарыжыр стол-сандайларны кылып турар. Ону амыдырал хандырылга комбинады көдээже сөөртүп чедирип, садарын организастап турары багай.

Совхозтуң удуртукчулары айыттынган четпестерни эдер талазы-биле дарый хемчеглерни алыры чугула.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Чөөн-Хемчик район.

ЧУРУКТАРДА: механизаторлар Н. П. Никитин биле В. Р. Балабаев техника септелгезиниң үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

1982 чылдың часкы хову ажылдарынга техниканы чогуур үезинде бедик шынарлыг септеп алыр талазы-биле боттарының кожалары — Дуржулга станциязының механизаторларының эгелээшкинин деткивишаан, Тандының районнуң «Революцияның чылбыыжы» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының ажылчыннары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

Септелге ажылында чээрби хире кижи бар. Оларны үш бөлүкке үскен. Олар техниканы марка аайы-биле септеп турар. Септекчилерниң аразында коммунист Николай Никитин кызымак ажылы-биле мактаалдыг. Ол К-700 маркалыг тракторну септеп турар.

А Виктор Балабаев септелге мастерскаязынга ажылдаа-ла чаа-ла бир чыл болган. Оон мурнунда ол ийиги оруктудуг участогунга бульдозерист болуп ажылдап турган. Аныяк механизаторнуң К-700 маркалыг тракторну септелге мастерскаязынга үр болбаан. Шоолуг эвес үрелиишкиннерин кылгаш, ол тракторун белениниң шугумунда тургузуп каан.

Ажыл-агыйның механизаторлары ийи комбайнны, 7 тракторну, бир силос комбайнның ам септеп доозар деп турар.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНЕР

Ак-Чыраада хыыргыыш белеткели бо хүннерде уламчылавышаан, ажыл хайнышкынныг. «Искра» совхозтан мында хыыргыыш белеткээри-биле келген бригаданың планныг онаалдазы —400 тонна хыыргыышты мал чеминге немей белеткээн. Артканын март 1-ге чедир күүседирин олар дугурушканнар. Ынчангаш бүгү күш план күүселдезинче угланган.

Д. ХОВАЛЫГ.

УЛУГ ПОЛКОВОДЧУНУ АЛДАРЖЫДЫП

Москвада, Коммуна шөлүнде А. В. Суворовка тураскаалды февраль 17-де ажыткан.

Аңаа тураскааткан митингиге эштер В. В. Гришин, Д. Ф. Устинов, сураглыг совет шериг начальниктери, найысылалдың партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлери, ажылчы чоннары киришкен.

Митингиге чүве чугаалааннар Александр Васильевич Суворов делегей төөгүзүнге шылгараңгай полководчу болгаш улуг бодалчы бооп кирген деп демдеглээн. Ол хөй санныг шериг-теоретиктиг болгаш практиктиг чүүлдерни арттырган, шериг херээниң бүгү адырларын чаа түңнелдеп болгаш чүүлдер-биле байыткан.

Төрээн чуртунуң мурнунга полководчунуң ачы-хавыязы чүгле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээниниң соонда үнелелин алган деп демдеглээн. А. В. Суворовтуң шериг талазы-биле арттырган чүүлдери совет шериг уран аргазының тургустунарынга улуг салдарлыг болган.

Шывыг кылган ак десту бадырыптарга гранит бедигээш кырында тургускан хүлердеп шуткаан тураскаал чыылганнарның мурнунга коступ келген. Ооң авторлары — РСФСР-ниң улустуң чурукчузу О. Комов биле РСФСР-ниң алдарлыг архитектору В. Нестеров.

Найысылал гарнизонунуң дайынчылары, суворовчулар алдарлыг орус полководчуга чайынчы ёзулал кылып, байырлыг чыскаал-биле эрткен.

(СЭТА).

СЭКП ОБКОМУНГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

Дууп партия обкомунга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиниң МАРН ТК-ның кежигүннери, МАРН Завхан аймак комитединиң бирги секретары Б. Бегасүрэн, МАРН Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары Г. Биэья олар-биле ужуражыышкыны болган. Тыва АССР биле МАР-ның Завхан база Убса-Нур аймактарының аразында найыралчы харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң айтырыглары ужуражыышкынга чугаалашкан. Тываның болгаш МАР-ның кожа аймактарының ажылчы чоннарының акы-дунма найыралы чылдан чылче быжыгып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ажылдың дуржулга солчулгазы улам хөй талалыг база үре-түңнелдиг болуп турарын демдеглээн. Ужуражыышкын үезинде Тыва АССР биле МАР-ның Завхан, Убса-Нур аймактарының аразынга 1982—1983 чылдарда найыралчы харылзааларның планнарынга ат салган. СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери ужуражыышкынга киришкен.

КЫШТЫ ӨТТҮР — АЙЫЫР СИГЕН

— Чаа төрээн, төрүүр чыдаан болгаш оътка четпес апарган бир чүс хойну сигеннедип тур бис. Ам сигеним төнүп тур, бо хойларны даарта одарже үндүреринден өске арга чок ийин — деп, кадарчым арай муңгарап ор. Ооң коданынга кыштаглаашкын эгелээнден бээр эвээш сиген, чартык машина сула, он беш шоодай сиген далганы дүшкен. Ол-ла. А хойнуң төрүүрү тулуктээн. 416 хойнуң 220-зи төрээн. Бо үеде мал чеминиң чугулазы кажангыызындан-даа артык деп чүве кымга-даа билдингир.

Хойжунуң ады Биче-оол Чамзы дээр болду. Бии-Хемде «Хадын» совхозтуң Суглуг-Хем хойжу бригадазының малчыны. Ооң дузалакчы кадарчызы — пенсионер Кыргыс Маадыр-оол. Сакманчылары — кадайы Наңзалмаа биле Леонид Дундуй-оол. Олар шупту февраль ортан үезинге чедир кызымак ажылдап келгеннер. Ону ажаап алган хураганы-даа (шупту менди), ажааган малының деңгели-даа (ам-даа шыырак) бадыткап турар. Биче-оол Оюновичиниң бо чылын чүс хойга онаштыр 90 хураган алыр социалистиг хүлээлгезинден он хураган ажа берген. Моон соңгаар байдал, Соак-Аксының одарбелчиири эки-даа болза, мал чеминиң чедер-четпезинден улуг хамааржыр.

Кадыр-Орук-Аксында коммунист Биче-оол биле Вера Шавылар 370 тогду кадарып орар. Оларның бежени азыралда турар. Азыралда малдың моон соңгаар улам ковудээри чугаажок. Ындыг турбуже, мында сиген база эвээш, чүгле ийи-үш хүнге четчир хире. Ук малчын ол тоңун турар сигениинден өске кандыг-даа мал чеми совхозтан ап көрбээн.

Суглуг-Хемде мал чеминиң эвээжин малчыннар шуптузу билир, ынчангаш малга хөйнү бербес, камнаар. Мал чеми четчир турган болза, азыраар малды коданга көвүдедир арттырып, азы чаш хураганныг хойларның одарже үндүрбес үезин элээн узадып-даа болгай. Ындыг турбуже совхоз товуудеп мал чеми, мында курлавыр мырыңай үзүлгүже сөөртүнмейн турар.

Үш-Бедикте Шавылдай Коңзаң-оолдуң коданында 340 хой бар. Ооң деп кезин төрээн, төлү шупту менди. Коңзаң-оол Оюнович, дузалакчы кадарчы Борис, сакманчылар Люба, Римма, Роза болгаш Сазыг-кыс, Сазыг-оол Шавылдайлар эки ажылдап турар. Ынчалзажок бо коданда чаңгыс хүнге безин четчири чегей сиген арткан болду. Сула, харын, чүгле чаа төрээн хойларны үш-дөрт хүн шыдап болур. Аңаа сиген далганын бичии-бичиилеп холуп бээр.

Коңзаң-оол Оюнович он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс хойга онаштыр хураган алыр болгаш кыштаглаашкынны организастыг эрттирер хүлээлгезин амдызында чедиишкинниг күүседип турар. Ында кижи күжү четчир, сүг-суггат бар, кажаа кургаг, чаңгыс-ла сезиничиг чүве — база-ла мал чеминиң хирелии. Мал чеми эвээш, харын-даа үстүп турар дээш, сагыш аарывайн турар малчыннар бо бригадада чок. Төрүүр, төрээн болгаш төрүвес-даа малдың деңгели кадык-шыырак болуру, кыштың хүр ажары, ылаңгыя чаш малдың доругуулалы мал чеминден кол хамааржыр болганда, оларның сагыш човап турары-даа чөп.

Суглуг-Хем бригадазы эрткен чайын 75 тонна сиген белеткээн. Ол хире сигенниң узун кыш дургузунда малга чедишпези билдингир. Ук сигенни бригаданың сес коданынга үлээрге, бирээзинге-ле ортумаа-биле 10 тонна безин четпес, а бригаданың бүгү 3800 хоюнуң бирээзинге-ле 19-ла килограмм онаажыр. Бо чылдың 2 муң ажыг хураганың, малчыннарның аът малының, сигенниң төктүр-чайлырын санаваска безин ындыг. Ук сигенни өскээртен келген улус оорлап турган таварылга база бар. Ынчап кээрге, чыыы-биле чугаалаар чүве болза, хой бүрүзүнге чаңгыс айыыр безин орта четпес сиген онаажыр-дыр. Хоокуй хойнуң, чаңгыс-ла хойнуң кышты өттүр чиир чүвези ол.

Февральдың 12-де, бригадир Сергей Балчырның чугаазындан алырга, 18-ле тонна сиген арткан. Мындыг байдалды «Хадын» совхозтуң директору Афанасий Тыхеев биле кол зоотехник Иван Петкевич билип тура-ла, бо бригадаже мал чеми сөөртпейн турар. Кышты кыштадыр чаңгыс машина комбикорм, дөрт машина сула, алдан шоодай сиген далганы келген. Ол-ла. Ону кодан бүрүзүнге, хой бүрүзүнге хуваары безин берге. Ынчангаш чамдык коданнарда даваны тастаап азы кужу баксыраан ирттерни болгаш төрээн хойларны малчыннар одарже үндүрер ужурга таваржып турар. Мындыг малды кыш ажырып алырга-даа, күрүнеге садар шынарынга чедирип алыры белен эвес. Моон хой ажылының экономиказы камналгалыг болуп шыдавас.

К. ЧООДУ.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн. Январьда тудуг-монтаж ажылдарының планын кереэлиг ажылдар талазы-биле 108 хуу, боттуң күжү-биле 151 хуу күүсеткен. Эргелелдиң 4 тудуг участоктары онаашкан планнарын күүседипкен.

Ыңгыя Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар № 18 чурттаар бажыңның болгаш эмнелге комплекизиниң дузалал объектилериниң тудуун кылып турар А. Е. Спициниң № 3, тудугжуларга тудуп-турар 32-квартиралыг чурттаар бажыңның болгаш чурттаар кварталының тудуунда ажылдап турар В. И. Музыченко удурткан № 1 участоктар эрткен айда эки ажылдаан.

Бригадалардан коммунистер К. Б. Салчак болгаш С. К. Алдын-оол удурткан бот-оруулга-чарылгалыг комплекстиг бригадалар тудугжуларының социалистиг чарыжынга үргүлчү тиилекчи болуп келген.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш темпини кошкатпайн ажылдап турар.

М. ООРЖАК.

Тувинская республиканская ... отдел
Национальн... краевед... отдел

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

СОВЕТТЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Нийтиниң малын кыштан хүр ажырары—хүннүң чугула айтырыы. Бо ажылче Советтерниң канчаар кичээнгей салып турары ооң эки үре-түңнелдерлиг эртеринге чугула рольдуг болурун билдингир. Чөөн-Хемчик районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң хөй нуруузу бо талазы-биле чамдык боттуг ажылдарны организастап чорудуп турары малчыннарның бо чымыштыг ажылынга улуг идиглиг болуп турар.

Районнуң мал ажылдакчылары, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, нийтиниң малын кыштан хүр, менди ажыргаш, ооң-биле 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге үнелиг турдугзар дээш кызымак ажылдап турар. Малды кыштан менди ажырар, кышкы үеде мал продуктуларын бүдүрерин эвээжетпес талазы-биле «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының эгелээшкинин районнуң малчыннары бүрүн деткээш, кыштаглаашкынче чүгээр организастыг кирген.

Амгы үеде районнуң совхозтарында 163620 ажыг шээр мал 355 кыштагларда, 10480 ажыг бода мал 39 коданда база 1600 ажыг чылгы мал, 750 ажыг хаван кыштап турар. Ол малдарның кол нуруузунуң кышкы байдалы чүгээр болуп турза-даа, чер болганда дески эвес дээрпин баш удур демдеглээр херек.

Эрткен чай кандаашкынныг болганы-биле нийтиниң малынга четчир чем-суурну тургузуп алырынга берге байдалдарны тургускан болгай. Совхозтар бар аргаларны ажыглап тургаш, элээн мал чемнерин белеткээн, ооң иштинде 4000 тонна саваңны Омск областан белеткээн. Ол мал чемнериниң элээн хөйү чарыгдаттынган, артканы кыш төнчүзүнге четпейн барып болур. Мону барымдаалааш, районнуң 6 совхозу Өвүрнүң Ак-Чыраадан хыыртыыш белеткээрин чорудуп турар.

Кыштың эгелээни район девискээринге чаңгыс аай эвес болган — чамдык черлерге улуг хар күскээр кыжын-на чааптааш, кыштаглаашкынга нарын байдалды тургускан. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының девискээринге кыш эгезинде-ле улуг хар чагганындан 14 кодан шээр малды Ишкиннер баштарындан шыпааже кожуруп киирер ужурга таварышкан. Совхозтуң удуртулгазының, специалистериниң, организастыг ажылды шалып чорутканындан ол шууттүг ажыл кыска хуусаада бүдүрүттүнген.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртирер талазы-биле кодээ Советтериниң болгаш ажыл-агыйларының сорулгаларын район Совединиң сессиязынга чүтаалашкан. Аңаа кыштаглаашкын ажылдарын оперативтиг шиитпирлээр талазы-биле район штабын райкүүском даргазы Д. С. Куулары баштадыр тургускан. Сессия соонда штаб болгаш кодээ Советтер бо чугула кампанияны шиитпирлээр талазы-биле чамдык ажылдарны кылган.

Улус депутаттарының Алдан-Маадыр болгаш Бора-Тайга кодээ Советтери боттарының девискээрлеринде «Алдан-Маадыр» совхозтуң шээр болгаш бода малдарының кыштаглаашкынын доктаамал хайгааралда тудуп турар. Бо Советтер малчын коданнарда депутаттар бөлүктерин, постуларын тургускулаан. Суурларда коллективтерни, агиткварталдарны коданнарга болгаш фермаларга бижиглаан. Олар малчыннарга практиктиг дузаны үргүлчү чедирип турар. Чижээ, кодээ Советтерниң девискээринде суурларда агитквартиралар боттарынга бижиглаан кыштагларының кажааларының өдээн баштайгы хоорарын дооскан, ам ийиги удаазынче кирген.

Алдан-Маадыр кодээ Советтиң хойжу бригадаларында депутаттар Д.-Н. Ч. Ооржак биле О. Д. Моңгуш оларның удурткан депутаттар бөлүктери ай санында кыштагларга ийи хыналдаларны кылып, илереэн четпестерин дүрген чайладырын чедип ап, эки дуржулганы нептередир ажылды чорудуп турар. Чижээ, депутаттар бөлүү кышкы одарларны камнап, чөп ажыглаар дээш малды күзеглерге үр тургузарының, харын-даа боттаңнап одарладырының талазы-биле хойжу О. Моңгуштуң дуржулгазын малчыннарга тайылбырлаан. Ооң түңнелинде элээн хөй кыштагларның кышкы одарлары камнап алдынган.

Кодээ Советтерниң ап чорудуп турар бо болгаш өске-даа хемчеглериниң түңнелинде совхозтуң төрээн 9 муң ажыг хоюнуң хураганнары менди доругуп турар. Ол болза төрүүр 100 хойга онаажыр ам безин 78 хураган алдынганы ол болур. Совхозтуң бода малының фермаларында болгаш коданнарында малдың нийти байдалы база багай эвес болуп турар. Ол ышкаш Чыраа-Бажы, Чыргакы, Шеми, Хайыракан кодээ Советтер мал кыштаглаашкынын үргүлчү кичээнгейге ап, малчыннарга дуза көргүзер талазы-биле боттуг ажылдарны организастап келген. Ылаңгыя малдың чаш төлүнге эргежок чугула витаминниг чем болур шиви бүдүү, терек шандазы белеткээрин бо Советтер эки организастааш, баштай белеткеттингеннерин кыштагларда бүрүнүү-биле чедирген.

Үстүнде демдеглеттинген чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир мал кыштаглаашкынын организастыг болгаш эки түңнелдиг эртирерин хандырар талазы-биле ажылды четпес чорудуп турар Советтер база бар. Оларга Хорум-Даг, Баян-Тала, Ишкин болгаш Хөндергей кодээ Советтерни хамаарыштырып болур. Бо кодээ Советтер мал кыштаглаашкынының дугаайын хуралдарга чугаалажып, янзы-бүрү доктаалшиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, оларны ажыл-херек кырынга четпес боттандырып келген. Малчын бригадаларда, фермаларда депутаттар бөлүктериниң, доктаамал комиссияларының ажылын дээштиг кылдыр организастап шыдавайн, кыштаглаашкынның хүн бүрүде байдалын кошкак контрольдап турар.

1980-81 чылдарның мал кыштаглаашкынында төрүүр коданнарны сакманчылар-биле хандырарын чугулалап көргеш, ону эки шиитпирлээн турган. Харын ооң ачызында район эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаажыр 84 хураганны камгалап алыр аргалыг болган. Бо чылын бо айтырыгны СЭКП райкому, райкүүском чиди-биле тургуссадаа, малчын коданнар сакманчылар-биле чедир хандыртынмаан. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, «Хөндергей» совхозтарга 18-тен 42 чедир сакманчылар четпейн турган. Бо чылдагааның уржуундан чамдык малчыннарның коданнарында малдаң чаш төлү хорамчага таварышканы илереэн. Бо дээрге кодээ Советтер күүскомнарының шиитпирлежир ужурлуг айтырыы-дыр.

СЭКП райкомунуң болгаш кыштаглаашкын талазы-биле штабтың шиитпирин ёзугаар неделяда ийи катап малчыннарже үнүүшкүннерин кылып турар. Аңаа райкомнуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, кодээ ажылагый специалистери, эмнелге, садыг, амыдырал хандырылга организацияларының төлээлери киржип турар. Ол болза кыштаглаашкынның чугула болгаш далаштыг айтырыгларын шалыпкын шиитпирлээринге идиглиг. Ындыг үнүүшкүннерин сөөлгү үеде «Хөндергей», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга кылган.

Районда нийтилиг-биле мал чемнери элээн бар-даа болза, ооң курлавырлары четчир деп болбас. Ынчангаш аңаа немелде кылдыр хыыргыышты, шиви бүдүүн, шандазы белеткеп турар. Ол ажылды улам күштелдирер апаар. Мынчангаш мал чемнерин камнаглыг болгаш чөп ажыглаары дээш ажылды чорудары, контрольду күштелдирери кодээ Советтерниң, оларның күүскомнарының, доктаамал комиссияларының болгаш депутаттар бөлүктериниң, улус депутаттарының болгаш улусчу контролёрларның амгы үеде чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Кыштаглаашкынны организастыг эртирерин хандырары-биле чергелештир, бирги кварталда мал продуктуларын курүнеге садарының планын күүседири чугула сорулга болуп турар. Район бирги кварталда 730 тонна сүттү, 370 тонна эътти курүнеге садар. Бо талазы-биле даалгаларын ажыл-агый бүрүзү күүседип турарынче кодээ Советтер чогуур кичээнгейни салгап турары эргежок чугула.

Д. КАРА-САЛ,
райкүүском даргазының оралакчызы, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

ҮЛЕГЕРЛИГ

Идеология ажылының дуржулгазындан

Таңдының хереглекчилер нийтилелиниң коллективиниң мурнунда районнуң ажылчы чонун садыг-биле хандырарын улам экижидер сорулга салдынган. Райпо баштаар чери (даргазы М. С. Коломысова), партия организациязы (секретары Г. Е. Шамонина), профэвилел комитеди (даргазы В. Е. Подольская) кооператорлар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың дээштиг болурунче, ооң кижизидикчи салдарын улам бедидеринче кичээнгейни шыңгыы тургускан. Оон түңнелинде коллективтиң кежигүннеринден чарыштың мурнуку одуруунче үнүп турарларының саны көвүдээн. Бо чылдың январь айның түңнели-биле район төвү Бай-Хаак суурда идик садыы (эргелекчизи И. Кудрявцева), ном садыы (эргелекчизи Т. Разумова), Кочетово суурда аъш-чем садыы (эргелекчизи М. Таль), № 2 болгаш 5 автомагазиннер (эргелекчилери Н. Шуров, Н. Горячев) олар чарыштың тиилекчилери болганнар.

Магазиннерниң, кооператорларның социалистиг чарыжын нийти, бүдүрүлге хуралынга чугаалашкаш, ай, квартал аайы-биле түңнеп, тиилекчилерни шаңнал-макталга киирери эки чаңчыл апарган.

Кадрларның билиин, профессионал мергежилин бедидеринге политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң районда тургустунганы дөрт школазы улуг рольдуг. Школаларның пропагандистери «Пропагандистиң билиин, идейлиг бүзүрелин болгаш организакчы талантызын беш чылдың үлүүнге» деп принцип-биле ажылдап, бо хүннерде школаларның 113 дыңнакчылары «Марксизм-ленинизмниң үндезиннери», «СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказы», «Камналга, хумагалал дугайында» курстарны өөредип турар. Тодаргайлаарга, политэкономиктиг билиг бедидериниң школазының пропагандизи Н. К. Булатова 23, нийтиниң чемнелге черлериниң ажылдакчыларының экономиктиг билиг школазының пропагандизи З. С. Тас-оол 26, садыг ажылдакчыларының ортумак звенозунуң экономиктиг билиин бедидер школазының пропагандизи Л. Е. Голубева 53, комсомол өөредилгезиниң пропагандизи В. К. Ооржак 11 дыңнакчыларынга өөредилге чылының эгезинден бо хүннерге чедир дөрттен эвээш эвес кижилерни үзүктел чок эртирип келген. Программада көрдүнген кол темалар-биле чергелештир күш-ажылдың мурнакчы дуржулгазын болгаш технологиязын нептередир сорулга пропагандист бүрүзүнүң мурнунда салдынган. Үстүнде көргенивис пропагандистерниң пропагандист стажы үш чылдан ашпайн турар. Чүге дизе олар дагдыныкчыларының оруун соглаан. Коллективте дагдыныкчылар чевүлелиниң кижиниг кеттиниг-дир. Ам оларның ийизи-биле каксы таныжыптаал.

Владимир Кожай-оолович Ооржак. Комсомолчу. Аныяк пропагандист. Ол пропагандист деп харыысалгалыг даалганы бир дугаар чыл күүседип эгелезе-даа, аңаа ак сеткилдиин, кызымаан көргүзүп, коллективтиң бүзүрелинге төлептиг болуп, идепкейлиг ажылдап турар. Ол Красноярскиниң кооператив техникумун 1981 чылда дооскаш, бо коллективке организас-массалыг ажылдар инструктору боор ажылдап кирген. СЭКП райкомунуң политиктиг чырыдылгазын кабинединден ажыктыг сүмелерни ап, библиотекалардан литературалар номчуп турган, кичээлдерге ыяк белеткенип, техниктиг херекселдерни ажыглап, диаграмма, плакат чижектиг көргүзүт материалдарының ажыктыын билип, ажылынга элээн шуудап бар чыдар. Пропагандист мергежилге ажылдаарының моон соңгаргы план-сорулгазы ында улуг. Владимир коллективинде идепкейлиг хөй-нийтичи.

Пропагандист Зоя Сентильдеровна Тас-оол. Аныяк коммунист. З. Тас-оолдуң пропагандист стажы ийи чыл. Онаашкан ажылынга харыысалгалыг, биче сеткилдиг, бодунга болгаш өш-өөрүнге негелделиг боорга, Зоя Сентильдеровнаны коллективи хүндүлээр, ону мактаар. Ол кичээлдерге чүгле боду чааскаан лекция номчуп турбас. Идепкейлиг дыңнакчыларының күжүнге даяныр ажылдаары — пропагандистиң арга-дуржулгазының бир эки талазы ол. Кассир Л. Кулумаева, повар О. Чистобаева, чем үлекчизи У. Чаш-оол, тей столовая эргелекчизи М. Пашкевич болгаш өскелерни-даа ол идепкейлиг дыңнакчыларының санынга адап, билиг-мергежилге сундулутларга ол чоргаарланып турар. Зоя Тас-оол Красноярскиниң кооператив техникумун 1974 чылда доосках. Бо коллективте 1977 чылдан эгелеп күш-ажыл төлевиринин талазы-биле экономист болуп ажылдап келген. Ол ам СЭКП райкомунуң чанында ажыттынган аныяк коммунистерниң школазында өөренип турар. Билиг-мергежилин бедидер дээш шудургу демисежип чоруур аныяк коммунист Зоя Сентильдеровна Тас-оол пропагандистерниң район болгаш республика масштабтыг семинарларындан черле чыда калбас.

Райпо коллективинде дагдыныкчылар, аныяк специалистер, херээженнер, профилактика чевүлелдери болгаш эш хуу сурду, партия, профэвилел, комсомол организациялары-биле кады ажыл-агый, кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турар. Кадрлар ортузунга кижизидилге ажылын шын тургусканы-биле, дагдыныкчыларның кескү ажылы болгаш политэкономиктиг өөредилгениң бедик деңнелде чорупп турары-биле бо коллективтиң районда бүгү тала-биле эки дирткип турары таварылга эвес.

Кескү агитациязы кандыгыл? Ол кооператорларның социалистиг чарыжының канчаар чорупп турарын тайылбыр чокка-ла төөгүп, коллективтиң ажыл-ажыдыралын бүгү тала-биле чырыдып турар. Конторанын коридорунда, кызыл-булуңда дерзэп «Күш-ажылдың хоочуннары», «Олар Төрээн чуртун камгалап чораан», «Бистиң дагдыныкчыларывыс», «Конституция — Үндезин Хоойлу» болгаш оон-даа өске стендилерден, көргүзүг, социалистиг хүлээлгелер самбыраларындан коллективтиң эрткен база амгы үеде күш-ажылчы төөгүзүн кижи билип алыр.

Кескү агитацияның кижизидикчи ролюн чедир үнелеп, ону мыңдыг бедик деңнелге чедир тудуп турары мында партия организациязының хүн бүрүде кызымак, тодаргай сорулгалыг, идеологтуг, политмассалыг болгаш кижизидикчи ажылының түңнели болур. Ынчалза-даа чамдык партийжи-политиктиг айтырыглар талазы-биле кескү агитацияны бедик идейлиг, ураи-чечен деңнелиг, оперативтиин база дээштиин чедип алыры амдаа четпейн турар. Ону ажыл-херек кырынга боттандырары соңгаарладып болбас кол сорулга дээрзин партия организациязының секретары Г. Е. Шамонина, чурук-чу-шимекчиниң хүлээлгезин күүседип турар В. К. Ооржак мишиип чугаалап турар.

В. САТ.

КАЖАН АЖЫЛДААРЫЛ?

«Хемчик» совхозта хойжу ийи бригада бар. Бир дугаар бригаданын 3680 хоюнуң 2277-зи оолдапкан болгаш 2265 хураганны, а ийиги бригадада шупту 3759 хойнуң 2282-зи төрээн, оон 2282 хураганны малчыннар камгалап алган. Хомушку Базыр, Бора-оол Саая, Андрей Доңгак дээш өске-даа хойжуларның коданнарында мал оолдаашкыны дооступ турар, хураганнары шупту четче-менди камгалаттынган.

Аалдарда мал чеми бар, суг-биле хандырылга багай эвес.

Ынчалзажок совхозтуң девискээринде бар беш кудуктуң кайызы-даа ажылдавас, үрелик. Суг сөөртүр чолаачыларның ажылын ол дыка ларталып турар.

Ажыл-агыйның удуртукчулары (директору О. Сарыглар, партком секретары У. Моңгуш) кудуктарны дарый септедип, ажылдадыр талазы-биле хемчеглерни кажан ап чорударыл?

І. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

ДООСТУР ЧЕТКЕН

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырында мурнакчы хойжуларның бирээзи Туран-оол Хомушкунуң коданында хой оолдаашкыны доостурунга чоокшулаан. Ында 416 хойдан 380 хураган онча-менди алдынган болгаш оларның ажаалдазы эки деңнелде.

Аныяк коммунист эрткен чылын 100 хойдан ынча хураганны, хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктү кыргып алган.

Ол бо чылын ССРЭ-ниң тургустунгаанындан бээр 60 чылынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: (ортузунда). бригадир З. Моңгуш малчын өг-бүлениң кежигүннери Көвеймаа болгаш Туран-оол Хомушкулар-биле чугаалажып тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Партия организацияларында

КАМНАЛГА—КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкыны пландан ажыр генератор бүдүреринге артык металл чарыгдаваан. Ооң дугайында бүдүрүлгеде партком секретары А. Янков мынчаар чугаалаан:

— Мурнунда алганы продукцияның өзүлдезин чедип алырын бо беш чылда бистиң коллектививис хүлээнген. Металлдың болгаш өске-даа материалдарның камналгалыг чарыгдалының талазы-биле бүдүрүлгениң инженерлериниң ажылдап кылган калбак программазын партком өөренип көрген болгаш бадылаан. Ооң түңнелдерин коммунистерниң ажык хуралдарынга үргүлчү чугаалажып турар бис.

Конструкторларның ажылдап кылган чүүлдериниң ажыктыг болурунче кол кичээнгей салдынган. Лабораторияларда ажылдап турар конструкторлар кылыгларның материал чарыгдалын кызырар айтырыгларны шиитпирлеп турар болгай. Курлавырларны хумагалыг ажыглаан дээш шаңнап мактаар системаны база көрген. Коллективтиң дилеп тывыышкыннары эки түңнелдерни берип турар. Чижээ, Саян-Шушенск ГЭС-че чудуруп чорудупканывыс генераторну белеткээринге даштыкы фирмаларның ындыг машиналар кылып турар материалдарындан ийи катап эвээшти чарыгдаан бис.

«Ажылчын эстафетаның» принцивин ёзугаар чарышты дээштиг болдурганы улуг идиглиг болган. Ооң негелделерин ёзугаар адырлар ажылдың бүгү чорудулгазының дургузунда эң-не эвээш материалды чарыгдаар деп хүлээлгени алганнар. Чаңгыс наряд-биле ажылдап турар коллективтер дыка камналгалыг ажылдап турар дээрзин паркомнуң кылган анализи бадыткаан. Ынчангаш күш-ажылдың бригада аргазынче шилчиир дээш ораалдажыышкынны кылган.

Партком секретарының столунуң кырында «Техниктиг депшилге. Доктаамал контрольга алыр» деп бижиктиг папка чыдар. Ол дээрге бүдүрүлгениң камналга дээш демиселиниң программазы-дыр. Оларның бо беш чылда камнап алыр металлындан күчүлүг 50 генераторну кылып болур.

Л. ПОЛИЩУК,
СЭТА-ның корр.

Ленинград.

ЧЕМПИОН

Совет көдээниң кижилери

Эшкен-Чер аксында кыштагга 170 баш инекти Фатей Хомяков биле Вячеслав Долзат ниилээ азырап турганнар. Кыш берге болган. Арган-доргаи чүве көвүдээн. Ынчангаш хөй инекти азырап ажаарынга ийи-ле кижи кайын четтигер. Коданның кол кадарчызы Фатей Алексеевич Хомяков кол зоотехниктен каш-даа катап негээн.

— Хамык инектер ат болду, Анастасия Владимировна! Ийи кижи кеңгүс четтикпейн тур бис. Азыраар, кодурер чүвелер эндерилген. Ажылчын күжү херек. Күстен эгелеп аазап келдиңер, ам черле кажан күүсеттиңер чүвел? Бир эвес немей кижи бербес чүве болза, мал өлзе харыылавас бис. Ол силерниң эктиңерге салдынар апаар.

Анастасия Владимировна Морозова малчынның чоптуг негелдезин чүрээниң хайызындан билип, сагыш човап орза-даа, мынча деп ужурчөвүн чугаалаар:

— Фатей Алексеевич, силерни эки билип тур мен. Дузалажыр кижи херек дээрициер-ле чөп. Таптыг таарыжыр, мынаар кижи тывылбас чүве-дир ийин. Ыпавас улус-ту күш-биле албадап эккээр эвес. Кызып шыдажып көрүңер. Таап-даа тыпты бээр ыйнаан.

...Кышкы кыржың хүннерниң бирээзинде Анастасия Владимировна Морозова бо халдып келген. Ооң долбанныг кызыл чаактарында, дозураш карактарында өөрүшкү илдеп. Ол машиназындан дүже сал-ла, кадарчылар-биле мендилешкеш, чанында турган аныяк эрже айыткаш, чугаалаан:

— Аазаан чүвени үш чыл манаар диизир болгай. Мен аазааткынымны ол хире-даа чедирбейн күүсеттим. Силерге дузалажып, инектер азыраар кижи бо.

Кол зоотехник ынча дээш, эдертип эккелгени Георгий Мацкевичини кадарчылар-биле таныштырган. Чогдурлапчак сегел салдыг Фатей Хомяков ашак хын дээп аныяк эрни черзилээн хевирлиг, будундан бажынга чедир эргий көргеш, хыраалай берген салын суйбавышаан, мынча диген:

— Бистиң бо ажылывыска арай-ла көк-кажык-тыр ийин. Ынчалзажок «сагыл четтиртир» апаар-дыр бис. Чүл, Гоша, күзелиң-биле келдиң бе? Азы даргалар дужаапты бе?

Гошазы окпап-чикцең, тывызык ашакче көргеш, чазык хүлүмзүревишаан, шынна сеткили-биле сөглээн:

— Барып инектең азыражып көр деп дилээрге келдим. Ойталаарга эпчок ыйнаан. А ажыы-биле чугалаарга, мал азырап, ажаап чорбаан кижи мен ийин.

— А мурнунда чүнү кылып чораан сен? — деп, Фатей Алексеевич демгизинче кажарлыргыы көргеш, айтырган.

— Тудугга ажылдап чораан мен.

Георгий Мацкевич Ильинкага кудээ болуп, Саян артындан үр эвесте чедип келгенин сактып кааш, Фатей Алексеевич ойнай-сылдай хөөрээн:

— Хүрең-дайның маңын көөр, хүреген оолдуң күжүн көөр чүве болгай, Гоша. Сээң күжүңнү көөр апарган-дыр бис. Күзел турда, күүсеттинмес ажыл кайда боор! Малчын-даа боор шыдаар.

Георгий Иванович Мацкевич 1973 чылда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка мынчаар малчыннай берген. Ол 1972 чылда харлыг баштыг Саян ындында кожавыс Хакас автономнуг областың Даштып районундан Каа-Хемниң Ильинка суурда кадайының төрелдеринге аалдап келгеш, ол-ла хевээр аңаа, Таңды-Уланың эдээнде каасчараш бойдус-чурумалдыг черге таарыжып чурттай берген. Бодунуң баштайгы тудугжу мергежилин малчынның амыр эвес, чымыштыг ижи-биле солааш, чаа чурттаан черинге алдар-атка-даа четкен.

...Неделя хире үе эрткенде-ле ажылдың аар-бергези Гошага билдине берген. Ынчап кыжын инек ажаап азыраарынга кандыг-даа механизация чок: бүгү ажылды холбиле кылыр. Оон туржук мал чеми сигенни безин кадарчылар боттары аът-биле шанактаң сөөртүр.

— Че, Гоша, кашпагай, шалып кижи шанактапкаш, кагар-ла! — деп, Фатей Алексеевич чарлык болур. Ынчан коданның кол даамылы ол. Өске кадарчылар ооң сөзүп дыңнаар, айтыышкыны-биле ажылдаар.

Ырак черден чаңгыс шанак-биле сөөрткен сиген хөй инекке чим четпейн баргылаар. Ынчап кээрде, четчир курлаавыр тургузуп алыры-биле Гоша ийи аътты шапактааш, дүне безин хаак эвес сиген сөөртүп чоруп тургулаан. Тос-тостуң соогу ажыңнады хаарып турда, шанакка сигенни долдур салып алыры ындыг амыр бе!

Георгий чамдыкта мырынай кышкы узун дүн орту чеде бергенде, сиген сөөртүлгезинден ээп кээрге, Фатей ашак алгыра бергилээр:

— Гоша, чаагың шак доңа берип-тир! Аңа ак тос-ла. Дүрген хар-биле дүрбү!

Оон Георгий ужүй берген чаагын үлдүргей хар-биле шаанга киир өгеп тургаш, арай бөөрда эргиап алгылаар. Баштай кээрде кыстарныы дег, кызыл долбаңныг турган ооң чаактары кышкы соокка доңуп ужээниндеп шала часкаар артында карартылай бергилээн.

Хире-хиреде Гошазы дедирлени-даа бергилээр:

— Ядараан, трактор безин чорутпас, чоонган колхоз боор. Аът-биле чеже-ле мынчап түрээр! Соксаайн дээш...

Ынчап чогдур салдыг Фатей Алексеевич оозунуң эктинден, адыгныы дег улуг холунуң хаваргаш пат-ла хөмнелип калган адыжы-биле часкагылааш, көгүткүлээр:

— Гоша, бис чүгле сенден туттунуп тур бис. Оон башка ат боор ийик! Сеп ам кээп «соксаайн» дээринге кайын таарыжыр. Ушкарганнай чедирер деп чүве бар. Демнешкенней туюлунга чедирер херек.

Малчыннаан баштайгы кыжы ажыңнады хаарган соогу-биле, хар-дүвүзү-биле Гошага уттундурбайн артып калган. Чаа мергежилди шиңгээдип алырынче ооң оруу чиик эвес болган. Ынчалзажок кежээ, кызымак, тура-соруктуг эр ийи хоочун малчын — Фатей Хомяков болгаш Вячеслав Долзат оларның деткимче-дузазы-биле бергелерни ажып эрткен...

Ильинка суурдан ырак эвесте, Сой хемниң оң талакы эриниин кырында, кара шивилер-биле хаажылаттынган аныкта, мал турлаанга кышкы хүн Таңды-Уула бажынга саадапканда, бардывыс. Совхозта семиртир мал азыраар мастерлерниң бирээзи — Мацкевич мында ажылдап турар болду.

— Оон бээр ам тос чыл болуп тур — деп, Георгий Иванович малчыннаан баштайгы чылын сактып чугаалады. — Ындыг-ла үр болбаан кылдыр сагыңдырар. Ажылга ажаанзыраан кижи үе эрткенин орта эскербес чүве-дир. Эгеэнде берге чораан. Ынчан ылаңгыя машина-техника эвээш, мээң ол ажылдап киргеним кыштагга чемни аъткиле сөөртүр турду. Ам харын аът-биле сиген сөөртпес апарган. Ынчалза-даа бистиң бо коданывыста механизастаан чүве чок ийин, колдуун хол-биле кылыр.

Георгий Иванович Мацкевич малчыннаан бүгү чылдарында бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ылаңгыя он бирги беш чылдың баштайгы чылында семиртилгеде турар инек бүрүзүнден хонукта 1135 грамм немелде деңзини чедип алган.

Ол хире бедик көргүзүгнү малчын чүнүң ачызы-биле чедип алганыл? Совхозтуң кол зоотехниги Анастасия Владимировна Морозова аңаа хамаарыштыр мынча диди:

— Эрткен чылын Георгий Иванович инек бүрүзүнден хонукта 550 грамм немелде деңзи алыр планныг турган, херек кырында 1135 грамм чедирген. Ынчангаш 1981 чылда бодунуң ажаарган бөлүк инектеринден 33,4 тонна немелде деңзини совхозка берген. Ол дээрге чиик карылгалыг, эки шынарлыг эът-тир. Ындыг немелде деңзи совхозка улуг орулганы берип турар. Маңаа кол рольдуг чүве болза, долу үнелиг, баланстаттынган чем рационну болур. Ооң составынга кышкы үеде 6 кг сиген, хээлдектээн 6 кг саван, 1 кг витаминниг сиген далганы, 2 кг концентрат кирип турар азы 6,2 чемгерилге единицаы болур. Мен бодаарымга, хөй немелде деңзини чедип ап турарының кол чажыды — малчынның кежээ, кызымаанда.

Ам малчынның бодунуң харыызы бо:

— Элбек немелде деңзини чедип алырда, олут-чыдын чок ажылдаары кончуг чугула. Ылаңгыя кышкы үени ап көрээлиңер. Эртен 7 шакта тургаш-ла, инектерге бээр сигенни, саванны, концентратты саваларга таарыштыр салыр. Сооктуң дыңзыын көрүп тургаш, тос шак хиреде инектерни кажаадан үндүргеш, чемгерип эгелээр. Оон кажаада өл одээн доңмаанда дораан-на аштаар, ол чиик эвес ажыл — хүнде-ле кажаа бүрүзүнден ийи тонна чедир өдекти үндүрер. 12 шактан 1 шакка чедир дүъштеп алгаш, инектерни суггарып, катап чемгерип киириптер. Ажыл мынчаар-ла караңгы дүн дүшкүже чедир үргүлчүлээр. Чайгы үеде семиртир кадарарын дүн-хүн чок чорудар. Мээң ажылдап турарым ындыг.

Мурнунда чылдарда совхозка аныяк инектерни кышкы үеде звенолап ажаап турган. 1981 чылдың ноябрьдан эгелээш, мурнакчы кадарчы Георгий Мацкевичиниң эгелээшкини-биле азыраар инектерни тус-тус кижилерге аңгылап хүлээткен. Ам кижи бүрүзү 100 ажыг аныяк инекти боду тускайлаң харыылап турар. Ол чорук малчыннарның харыысалгазын болгаш материалдыг сонуургалын бедиткен.

Георгий Иванович Мацкевич 1981 чылдың түңнели-биле семиртир малдан хонукта немелде деңзи алырынга республика чемпиону болган.

К. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: (он талазын) инек кадарчызы Г. И. Мацкевич эжи П. А. Бочкаревбиле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.
Каа-Хем район.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ Н. А. ТИХОНОВТУҢ

„Асахи“ солуннуң (Япония) редакциязының айтырыгларынга харыылары

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

садыг-экономиктиг болгаш өске-даа харылзааларны үрээриниден өске чүнү-даа бериш шыдавазын боттарынга билип алыры эргежок чугула.

Совет-америк харылзаалар күчүүргек дипломатияга хандыкшылдың изинге алыланган кеди чок политиктиг оюннуң объектизи болу бергеп турарынга удур бис. АКШ-биле бир дөмей, доктаамал турушгут харылзааларлыг болур дээш бис. Ынчаарга кандыг-бир маргылдаалыг айтырыглар тывтып келзе, ындыг айтырыглардан чайлаарының аргазы чок болгай, оларны кыжаңнышкыннарже болгаш мыйдар оралдажыышкыннарже сундукпайн, харын чугаалажыышкыннар столунга олурупкаш, санал-оналдарны солчурунуң, чугаалажырының аргазы-биле шиитпирлезе чогуур. Ол хамыктың мурнунда дайынның болгаш тайбыңның айтырыынга шуут хамаарышкан айтырыглар-дыр.

Боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң талазы-биле моон мурнунда чорудп турган чугаалажыышкыннарны, база бирги ээлчегде, стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының талазы-биле чугаалажыышкыннарны үзүп кааптканы (бистиң буруувус-биле эвес) чогумчалыг кылдыр адап болур бе, мчаш? Чок болбайн канчаар. Дайынга белеткеедерин естүрерин күштелдирерин ам Вашингтонда илергей-ле кол чүүл кылдыр көрүп, бодунуң эвилелчилерин харын ол орукче кирр чыгап турары-биле байдал ханылап бар чыдар.

Делегейде шериг күжүнүң талазы-биле дең кылдыр тургустунуп келген байдалды бодунга ажыктыг кылдыр үрээр дээр Каттышкан Штаттарның оралдажыышкыннарында перспективалар чок дээрзин моон-биле холбаштыр онзалап демдеглээри күзенчиг-дир. Күштүң болгаш албадаашкынның дылын дипломаттыг харылзажылгаларга нептередир дээр чүүл база Вашингтонга чүну-даа бербес. Ону эрте-дегийт медерел билип алыр болза, ол чорук бүгүдеге, оларның аразында АКШ-тың бодунга-даа, улам эки болур ийик.

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында Женевада чорупт турар чугаалажыышкыннарга чогуур боттуг шиитпирлер чедип алдынган турарын Совет Эвилели чугула ужурлуг кылдыр көрүп турар. Ынчалзажок чугаалажыышкыннар-биле холбаштыр АКШ-тың туружунда кижи сеткилин көдүрүлдүрүпкү дег чүве амдызында чок. АКШ-тың администрациязының көдүрүп турары «нулевой» вариант дээр чүве, чүгле ады ындыг чүве-дир ийин. Херек кырында ол дээрге, бир-ле болза, «чедир чепсеглениир» дижир чүвезиниң дугайында НАТО-нуң планын боттандырарынга, чок-ла болза, Совет Эвилели чепсегленишкинин чаңгыс талалыг дүжүрзүн дээр бодалга кордаттынган чүве-дир — ол чогум утказы-биле алырга, бир дөмей-дир — Европада шериг күжүнүн талазы-биле дең кылдыр тургустунуп келген байдалды үрээр, харын-даа улам улуг хемчээлге, күш талазы-биле ажып турар чорукту АКШ-ка хандырар оралдажыышкын кылыр сорулгалыг чүве-дир.

Мындыг хевирлиг туруш кайы-кайызынга таарыжып болур хире дугуржулгага үндезин болуп шыдавас дээрзин билдингир болбайн.

Совет Эвилели бодунун талазындан Европада бар болгаш олче шыгааттынган ортумак ыракшылдың ядролуг чепсек-херекселдерни дыка — каш катап! — кызырарын дугуржуп алырын саналдап турар. Чүгле ол безин Европа дивиинге ядролуг удур туржуушкунунуң деңнелин дыка чавызадып, маңаа тайбының үндезинин быжыглаар ийик.

Бистер оон-даа ыңай базып болур бис — ол дугайын Совет күрүнениң баштыңы Л. И. Брежнев тодаргай медеглээн — Европа диипке кандыг-даа — ортумак-даа ыракшылдың, тактиктиг-даа ядролуг чепсек турбазының дугайында дугуржуп болур бис. Ол дээрге пропагандистиг чагдыныышкын эвес, чогум харын-на ёзулуг тик шиитпир болур ийик.

Айтырыг: Амгы үеде делегейде Польша дугайында хөй чугаалажып турар. Шериг байдалын тургусканы ол чуртту кризистен уштур деп санап турар Силер бе база Совет Эвилели Польшага кандыг дузаламчы көргүзүп турарыл?

Харыы: Делегейде Польша дугайында чүгле чугаа чорупт турар эвезин хараадантыг. Барыын талада чамдык чурттарның политиказында кончуг айыылдыг угланыышкын тыптып келген, оон сорулгазы — Польшада бозуушкуннарга холгаарлаашкын, бот-догуннаан Польша Улус Республиказын каржы ыйыдыышкын. Польшага шериг байдалын тургусканын ук чурттарда Европага болгаш бүгү делегейге айыылдыг чүве-дир дижип турар. А тайбынга херек кырында кыжаңнышкын дээрге поляк улустуң шуут-ла бодунуң иштики херээ болуп турар болуушкуннарны улустар аразының кризизи боллурар дээн оралдажыышкыннар-дыр.

Польша айтырыг талазы-биле америк администрациязының болгаш өске чамдык капиталистиг күрүнелерниң албан ёзунуң бөлүктериниң авыяастыын кижи кайгаар. Олар сөстер кырынга поляк улустуң «камгалакчылары» болуп турар, а херек кырында бүгүде аргалар-биле ук чуртта байдалдың чогумчалыг болуруңга шаптыктаарып кызыдып турарлар. Польша айтырыгларын тайбыңның, кады ажылдажылганың болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга хоралыг кылдыр ажыглаарынче чүткүдүп турар политиктерниң харысалга чогу элдептиг.

Ол ындыг политиктиг авантюризм чүгле социалистиг дем каттыжылгазынга удур угланган дээр болза шын эвезин тода көөрү чугула. Оон дузазы-биле АКШ капиталистиг делегейде конкуренция демиселиниң чамдык айтырыгларын шиитпирлеп алырын. Каттышкан Штаттар-биле эвилелчи харылзааларлыг чамдык күрүнелерниң тускайлаң чоруун божаңналырын кордап турар.

Польша айтырыы чылдак кылдыр шилип алдынган, оон дузазы-биле делегей аренезынга АКШ-тың артык күштүү деп империалистиг политиканы, социалистиг делегейге, оон иштинде бодунуң лагеринге хамаарыштыр ыйыдыышкынның болгаш кызамдаашкынның политиказын, социализм-биле удур туржурунуң политиказын боттандырарынга кордал салдынып турар.

Польшага шериг байдалын тургусканы ПУР-нуң конституциязынга долузу-биле дүгуштур база конституцияга удур күрүне эргилдезин болдурбас дээш кылдынган базым дээрзин билдингир.

Шериг байдалы польша ниитилелди анархиядан, бураашкындан база хамааты дайынындан чайлаткан деп долу бадыткал-биле чугаалап болур. Польша эрге-чагыргаларының тайылбырлап турары ышкаш, Национал камгалалдың шериг чөвүлелиниң кол-ла сорулгазы болза корум-чурумну быжыглаары болгаш чуртка хөй-нийти оожургалдыг чорукту магадылалын тургузары болур.

Шериг байдалын тургусканынга холбаштыр Польшага удур чаа-бүрү нүгулдээшкиннерге эки харыыны ПУР-нуң сейми берген. Ол хоойлу үндүрер дээди орган шериг байдалын тургусканын бир эп-сеткил-биле чүгүлдүгзүнген болгаш ол хемчегни Польшаның кризистен үнеринге демек боор эргежок чугула чүүл деп санаан.

Совет Эвилелиниң Польшага дузаламчызынга хамаарыштыр чугаалаарга, мындыг: Совет Эвилели акы-дуңма поляк улустуң, бистиң өңнүүвүстүң болгаш эвилелчивистиң таарымчалыг амыдырал-чурттаалгазы катап тургустунарынга сонуургалдыг. АКШ болгаш НАТО ышкаш Совет Эвилели польша херектерин холгаарлавайн турар. Польшада кризистиң бүгү дургузунда бистиң садыг-экономиктиг кады ажылдажылгавыс хөгжүвүшаан турган. Акы-дуңма поляк улуска бистиң чедирген экономиктиг дузаламчывыс улуг. Польша амдызында садыглажыышкынга балансылаттынган чорукту хандырып шыдавас-даа болза, Совет Эвилели бодунуң экономиктиг хүлээлгелерин күүседип келген болгаш күүседип турар деп база демдеглээр херек. Бистиң туружувусту болгаш бистиң дузаламчывысты польша талазының бедии-биле үнелеп турарын сеткиливис ханып демдеглеп турар бис.

Айтырыг: Совет-кыдат харылзаалар болгаш оларның перспективаларының дугайында Силерниң бодалыңарны билип алыксаан ийик бис.

Харыы: Совет-кыдат харылзааларның амгы байдалы кандыгыл дээрзин бүгүде билир. Олар мурнунда кандыг турганын сагындырган херээ бар бе. Бистиң бодалывыс-биле ол ам болгаш келир үеде кандыг болурунуң дугайын, олар кандыг болган турарын Совет Эвилели күзеп турарыл — ол дугайын мурнай тодаргай болгаш харысалгалыг-биле каш-даа удаа медеглээн.

Кыдатка хамаарыштыр ССРЭ-ниң политиказы принциптиг болгаш чайгылыш чок. Ол бистиң партиявыстың съездилериниң шиитпирлеринде тодаргайлаттынган. Бистиң партияның XXVI съездизинге, совет улустарның ниити бодалын илергейлеп, Л. И. Брежнев мынчаар медеглээн: Совет Эвилели Кыдат Улус Республика-биле удур туржуушкунну ыядывээн болгаш күзевейн турар. Ол оон-биле харылзааларны чаагай кожа-хелбээ үндезинге тургузарын күзеп турар.

Кыдат-биле харылзааларны таарымчалыг болдурар дээш бистерниң хөй чылдар иштинде чаңгыс эвес удаа киирип келген саналдарывыс күштүг боол артып турарын, кыдат улуска хүндүткелдиң болгаш найыралдың сеткил-сагыжывыс өскерилге чок артканын база-ла ынчап онзалап демдеглээн.

Совет-кыдат харылзааларның амгы байдалынга бистерниң сеткиливис ханмайн турары билдингир. Оон чылдагааны — бистиң туружувуста эвес. Делегей херектеринге Кыдаттың удуртукчулары Совет Эвилелинге, оон эвилелчилеринге болгаш өңнүктеринге удурланып угланыышкынны чүткүлдүг чорудуп турары билдингир болгай. Совет-кыдат харылзааларның улам ыңай баксыраашкынын бүгү аргалар-биле чедип алырын оралдажып турар өске күштер делегейде база бар. Ол бүгүнү херекке албас арга чок.

Дең эргениң үндезининге болгаш бот-боттарын билчииниң байдалынга шиитпирлеттинмейн барып болгу дег ындыг айтырыглар, совет-кыдат харылзааларда чок деп чүүлдү бистер барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар бис. Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны экижидеринче угланган тодаргай базымнарны кылырындан бистер дадагалзавас бис. Ынчалза-даа ол чаңгыс талалыг болбас ужурлуг.

Айтырыг: Совет-япон харылзааларының байдалын, тайбың керээзин чарарының перспективаларын канчаар үнелеп турар Силер?

Харыы: Дипломаттыг харылзааларны катап тургусканының 25 чылын бистиң чурттарывыс чоокта чаа демдеглээн. Төөгү талазы-биле алыр болза, ол дээрге улуг эвес хуусаа-дыр. Ынчалзажок ийи таланың күжениишкиннери-биле ол үениң дургузунда бот-боттарының ажыктыг харылзааларын хөгжүдеринге болгаш калбартырынга ээш эвес чүүлдер кылдынган. Бистиң садыг-экономиктиг харылзааларывыс калбарган, эртем-техника, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле солчулгалар идепкейлиг боттанып турар. Ол дээрге, ынчаар чугаалап болур чүве болза, совет-япон харылзааларының чедип алган эки талалары-дыр.

Оон аңгыда сөөлгү чылдарда харылзааларны хөгжүдериниң кара өжегээр тудуп турар деп чугаалавас дизе-даа, чаңгыс черге таптаашкын илдеп болуп турары хараадантыг. Ол канчаалдыр илереп турарыл? Бир-ле дугаарында, япон албан-хуувун эрге-чагыргаларының киржилгезин чок эвеске, бистиң чуртувуска хамаарыштыр найыралчы эвес чаа-бүрү кампанияларны калбартып турары-дыр. Совет-япон харылзааларны доктаамал хөгжүдериниң чогумчалыг байдалы кылдыр Японияның Совет Эвилелинге дүрүм-хоойлу чок девискээр чаргызын хандырары болур деп ынчап биске айтырып кызыдып турар.

Аңаа хамаарыштыр мынчаар харыылап болур мен: ССРЭ биле Японияның аразында харылзааларны хөгжүдери — ол дээрге чугаа политиктиг-даа, садыг-экономиктиг азы өске-даа харылзаалар дугайында чорупт турары хамаан чокка ийи чурттарның кайызы-даа дең сонуургалдыг болур ужурлуг херек-тир. Ынчангаш кандыг-даа янзылыг негелде салыры, хомудал тиилери — бодамча чок чорук-тур.

Совет Эвилели совет-япон харылзааларга быжыг керээ үндезинин тургузарының талалакчызы боол келген болгаш ындыг боол артып-даа турар. Ынчаарга мынчага чедир тайбың керээзи чарлынганы бистиң буруувус эвес. Оон чок боол турарының чылдагаанын Силер эки билир силер. Ол дээрге — япон таланың сарыын чок туружудур. Бистиң харылзааларывыста «девискээр айтырыы» дээн чүжектиг-даа дийик, шиитпирлеттинмээн ындыг айтырыг чок деп чаңгыс эвес удаа, оон иштинде эң бедик деңнелге-даа медеглеп келген бис.

Ындыг турбуже, 1973 чылдың октябрь 13-түги совет-япон медеглелдиң чамдык чүүлдерин өскерти тайылбырлаарының оралдажыышкыннарын япон тала чаңгыс талалыг кылып турар. Парлалгага парлаан ол медеглелде тайбың керээзин чарарының дугайында чугаалажыышкыннарны уламчылаарын айыткан.

«Девискээр айтырыывы» Совет Эвилели бар деп хүлээп көөрүн деп чугаалаары дээрге бистиң туружувусту кара өжегээр кажытканы. Японияның хөй-ниитизин будалызары ол болур. Япон таланың ындыг хөделиишкиннери тайбың керээзиниң талазы-биле дугуржулгалар байдалын чедип алырын канчаптар.

Совет-япон харылзааларның керээге үндезилеттинген ниити дугайында биле холбаштыр кожа-хелбээ чаагай чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында керээзин ажылдап кылыр дугайында бистиң саналывысты сагындырар бодай-дыр мен. Ол санал бөгүнге чедир күштүг боол артпышаан. Япония чогуур улуг белен болза, ийи талага таарыжыр документини ажылдап кылып ап болур ийик.

Айтырыг: Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бойдус байлактарын шингээдиринге Япония-биле моон соңгаарғы кады ажылдажылганың аргалары бар ирги бе?

Харыы: 1976 чылдың августа Крымга Л. И. Брежневтиң Японияның экономика талазы-биле организацияларының федерациязының дээрги Т. Доко баштаан делегация-биле ужуражыышкынны сактып мен. Ынчан бистиң чурттарывыстың аразында 10-15 чылда кады ажылдажылганың программазын ажылдап кылырының дугайында чугаа чорупт турган.

Ол дугуржулганы хөгжүдер дээш талалар дедир угландылгалыг үндезинге элээн каш улуг хемчээлдиг төлевилелдерни боттандырарынче кириишкен турду. Оларга бир-ле дугаарында, совет Ыраккы Чөөн чүктүң арга-ыяш курлавырлары, Мурнуу-Якут хемур-даш бассейнин ажылдап кылырының, Сахалин ортулуктуң чоогунда далай девискээрлеринден нефть болгаш газ шинчилээриниң талазы-биле кады ажылдажылга хамааржыр. Ол төлевилелдерни боттандырганының ачызында бистиң чурттарывыстың аразында бот-боттарынга бараан бээри 1976-1980 чылдарга оон мурнунда беш чылдар-биле деңнээрге кол-чуунда ийи катап улгаткан, 12 миллиард рубль ашкан.

Арга-ыяш талазы-биле ийиги чаңгыне дугуржулганың доозулганы-биле кады ол талазы-биле кады ажылдажылганы уламчылаар дугайында дугуржулга амгы үеде чедип алдынган. Бо беш чылда Мурнуу Якутиядан коксталыр хемур-дашты Японияже бериш эгелээр. Ол төлевилелди боттандырары 20 чылга санаттынганын билир болгай силер.

Сахалин чоогунда далай дүвүнден шинчилел өрүмнээшкиннер багай эвес түңнелдерни көргүзүп турар. Геология-шинчилел ажылдарының доозулганының, тывыштыг черлерни тургузары, кыш аргаларын болгаш өске-даа техниктиг айтырыгларны өөренип көргениниң соонда кады ажылдажылганың ийиги ээлчээнче — тывыштыг черни ажыглалга кирри. Сахалинниң газын болгаш нефтизин Японияга бараанче шалчирин бодап турар.

Чедип алган түңнелдер Совет Эвилелиниң-даа, ол ышкаш Японияның-даа экономиктиг хөгжүлдезиниң амгы деңнелинге ам-даа дүүшпейн турар деп чүвени демдеглээр херек. Оон эрткеш, ол түңнелдер, а ол ышкаш бистиң садыг харылзааларывыстың хөгжүлдезиниң темпилери-даа Совет Эвилелиниң Барыын Европада чамдык чурттар-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле чедип алганынга элээн четпейн турар. Ол болза бистиң харылзааларывыска турум болгаш быжыг үндезинниң чок боол турары-биле тайылбырлаттынар. Ындыг үндезинниң чижээнге Совет Эвилелиниң Барыын Европаның кол-кол чурттары-биле чазактар аразының чарганы экономиктиг, үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында үр хуусаалыг дугуржулгалары болгаш ол кады ажылдажылганы 10,15, харын-даа 25 чыл дургузунда хөгжүдериниң программалары хамааржыр.

Оон аңгыда бистиң экономиктиг харылзааларывыска тыртым салдар чедирип турар бичии эвес факторга Японияның чамдык бөлүктериниң талазындан совет-япон садыг база экономиктиг харылзааларны чогумчалыг чорудуун ол-бо политиктиг айтырыгларны шиитпирлээриниден хамаарылгалыг кылдыр тургузаар дээн чүткүлү хамааржыр.

Совет Эвилели күрүнелер аразының садыг-экономиктиг харылзааларын үзериниң болгаш кызырарының эгелекчизи боол кажан-даа чорбаан деп маңаа сагындырары артык эвес.

Бот-боттарының күжениишкиннериниң киириштирип болур перспективниг ындыг адырга бистиң бо хүннерде улам улуг ужур-дузалыг апар чыдар энергетика талазы-биле кады ажылдажылганы хамаарыштырып болур.

Ындыг төлевилелдер ийи таланың кайызындан-даа ол чижектиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге белеткяш база сонуургалдыын илереткен турда боттанып болур деп чүве билдингир. Садыгны калбартыр, экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринче угланган эгелээшкиннерин Совет Эвилели кичээнгейлиг өөренип көөрүнге база деткиирие болгаш бир эвес олар ийи талага ажыктыг болур болза, бодунуң экономиктиг хөгжүлдезиниң планынга кииреринге белен.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). Социалистиг чурттарның: БУР-нуң, ВУР-нуң, ВСР-ниң, ГДР-ниң, КУДР-ниң, Кубаның, МАР-ның, ПУР-нуң, РСР-ниң, ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң парламент бөлүктериниң удуртукчуларының ээлчеглиг консультативтиг ужуражыышкыны Прагага болуп эрткен. Аңаа совет делегацияны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков баштап барган.

Ужуражыышкынның киржикчилери парламентилер аразының 1981 чылдың сентябрьда Гаванага болган 68-ки конференциязының түңнелдериниң дугайында санал-оналдарын солушкан. Парламентилер аразының эвилел органнарының Лаоска чаазын болур хуралдарынга белеткел-биле холбаалыг айтырыгларны, ол ышкаш Парламентилер аразының эвилел органнарының хуралдарынга социалистиг чурттарның делегацияларының кады ажылдажылгазын улам ыңай хандырарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Социалистиг чурттарның парламентилериниң болгаш парламент бөлүктериниң делегей харылзааларының дугайында информациялар солчуушкуну база болган.

Империалистиг реаксылыг күштерниң буруузу-биле делегей байдалы чидигленип берген мындыг үеде тайбыңны камгалап арттырар дээш, боо-чепсектерни хамыктың мурнунда, ядролуг чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбас дээш, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказын уламчылаар дээш демиселге эң улуг күжениишкиннерни салырының эргежок чугулазын консультативтиг ужуражыышкын үезинде оон киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг айыткаптар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле белеткеттинип турар ийиги тускай сессиязының чугулазынче моон-биле холбаштыр кичээнгейни угландырган.

Бүгү делегейниң парламентилери болгаш парламентарийлери ядролуг дайынның кыжаңнышын боллурбазының херээнге улуг салыышкынын киирип шыдаар болгаш киирер-даа ужурлуг, ол чорук амгы үениң эң чугула сорулгазы болуп турар дээрзинге ханы бүзүрелдиин ужуражыышкынның киржикчилери чугаалаан.

АКШ-тың болгаш Барыын чүктүң чамдык өске-даа чурттарының талазындан Польша Улус Республиканың иштики херектеринге холгаарлаашкынны буруу шапкан медегледи ужуражыышкынга хүлээп алган.

Америк империализминиң талазындан Кубаның хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга соксаал чок кыжаңнышкынга удур чаптуг демиселди чорудуп турар Куба Республиканың маадырлыг улузунга быжыг деткимче илергейлеттинген.

Консультативтиг ужуражыышкын ажыл-херекчи, эш ёзузунуң байдалынга эрткен.

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). Маңаа ПКАП ТК-ның партияның иштики комиссиязының хуралы болган. Комиссия ПКАП ТК-ның 7-ги пленумунга белеткелдиң байдалын болгаш сөөлгү үеде партияның составынга өскерилгелерге хамаарышкан информацияны чугаалашкан.

Партия органнарында болгаш организацияларында таарымчалыг чорудулгалар ургулчулеп, партия эге организацияларының идепкейлиг чоруу бедип турар, идея талазы-биле удурланыышкак, устав негелделерин болгаш аажы-чаң, мозу-шынар нормачыжектерин үреп турар кижилерден партияның хүрээлениң арыглаары чорупт турар деп, комиссия демдеглээн. Партияны марксизм-ленинизмниң үндезиннеринге сырый каттыштырарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

ПКАП кежигүнү кижи бүрүзүнүң мурнунга хөделиишкинниң тодаргай программазын салыр үе келген деп, «Трибуна люду» бижээн. Амгы үе ажылдың чаа стилин негеп турар. Хуралдарны маргылдажыр клубта дег эрттирип турганы ышкаш ажылдың ындыг хевирлерин үндезини-биле өскертир херек. Хуралдар санал-оналды коллективтиг-биле солчур, партия ажылының стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылыр чер болур ужурлуг. Партия политика болгаш идеология талазы-биле идейкей чок болбас ужурлуг деп, «Трибуна люду» бижээн.

Ол-ла солун өске чүүлүнге социалистиг тургузугнуң удурланыкчыларының хоралаачы үүлгедиглериниң чамдык черлерде уламчылап турарын айыткан. Ийи неделя бурунгаар Гданьскиге аныктар кудумчуга корум-чурум чок чүүлдерни кылган. Олар Рейганның чарлааны «Польша-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү»-биле наптыштынган. Февраль 14-те ындыг чурум үрээкчилери Познаньга болган. Чурттуң өске черлеринден социализмге удур хуудустар тараткаштың дугайында медээлер келген, олар «Хостуг Европа», «Американың үнү» станцияларының дамчыткан саавырлары-биле дөмей болган.

Ындыг болуушкуннар калбарып пентерээвээн, хөй-нийти оларны деткивээн деп, солун бижээн. Ынчалза-даа ону тоовайн барып болбас. Ийи ай иштинде туруп келген шериг байдалының үезинде бүгү айыыл чайлаттынган дээр болза чазыг болур. Империалистиг бөлүктер боттарының политиказын уламчылап турар.

Поляк улуска ам кол-ла чүве болза оожургалдыг чорук болгаш чогумчалыг ажыл херек. Олар чуртка эргежок чугула чаартылгаларны кылырынга дузалаар.

Хүрээниң чамдык төлээлери шаштырыглыг, өжээтен чугаалар чугаалап турар. Чурттуң иштики херектеринге америк элчин черинин турамык холгаарлаашкынының чижектерин «Жиче Варшавы» көргүскен. Варшавада элчин черинге «Польша Польша болзун» деп чуртка удур теле-видение программазы көргүскенин солун дыңнаткан. Американнар поляк хамаатыларны чалаан. Ол дээрге ээлчеглиг чөңгээлээшкин болган. Ол дипломатияның бүгү делегейде хүлээп көрдүнген принциптеринге таарыжыр бе деп айтырыгны солун салып турар.

Польшаның даштыкы политиказының сорулгалары билдингир: поляктар боттары даашкаартан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка боттарының иштики айтырыгларын шиитпирлээр бодап турар деп, солун айыткаш, «олар Рейганның администрациязындан суртаал дыңнаксавайн турар» деп бижээн.

Чиңгине прокуратурага оон удуртулга составының хуралы болган. Аңаа эрткен чылдың декабрьның ийиги чартыында кем-херек үүлгедир чоруктар дыка кызырылганын демдеглээн.

Польшада хүннүң болгаш неделя санында үнер үжен ажыг солуннар үнүп эгелээн. Беш кезек черде телестудиялар, радиостанциялар катап ажылдай берген.

ОБЪЕКТИВТЕ—ПОЛЬША

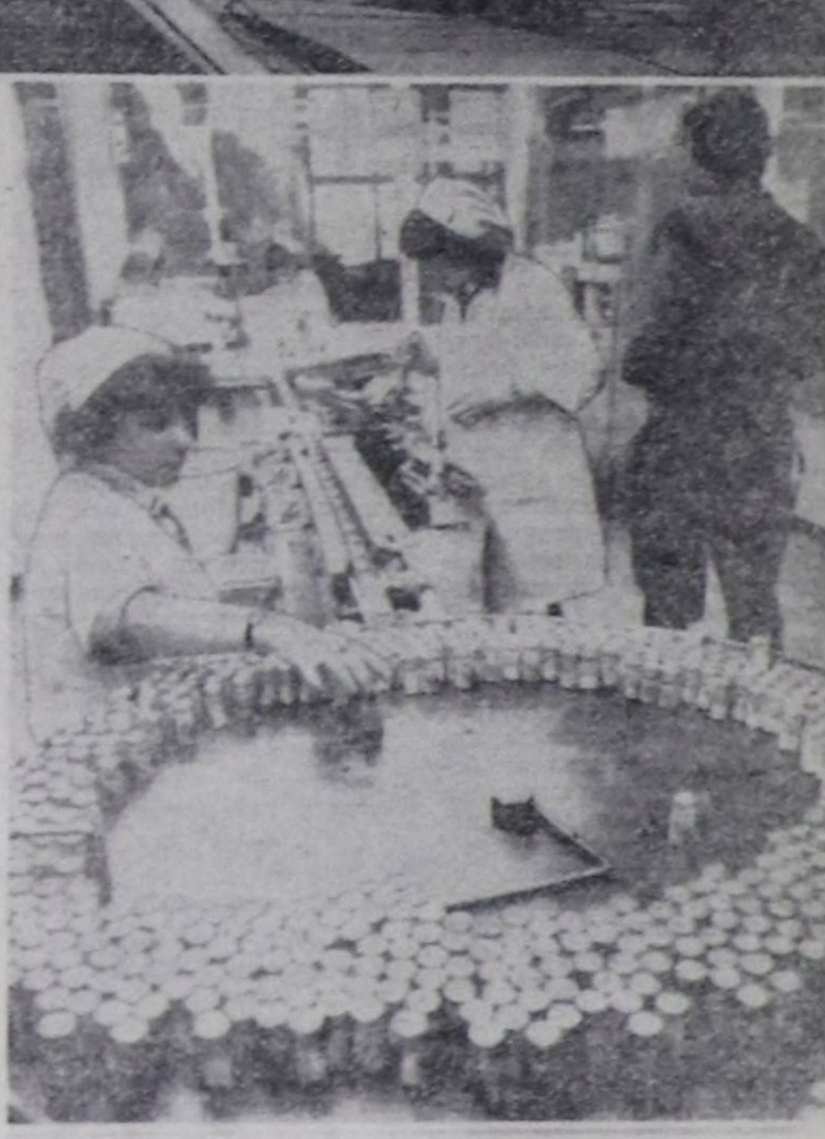

⊙ ⊙

Польша Улус Республикада амгы хүннерде байдал улам чогумчалыг болуп турары-биле тодаргайлаттынар. Фабрикалар болгаш заводтар, шахталар болгаш порттар уззуктел чок ажылдап турар. Чурттуң келир үези дээш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге онзажып турар харысалганы кижилерниң хөй кезии медерел билип турар.

ЧУРУКТАРДА: Варшава күш-ажылчы амыдыралда, оон Шмээз шөлүнде: Тархомин хоорайда ПОЛФА фабрикада эмнерни хаптап турары. Ындыг марканың эмнери акы-дуңма социалистиг чурттарда эки билдингир.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

⊙ ⊙

ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның корр. В. Немцев). Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-венгр керээниң 34 чыл оюн социалистиг Венгрияның ажылчы чоннары калбаа-биле демдеглеп турар. Ол төөгүлүг документ Венгрия Улус Республиканың бурунгаар депшилгелиг хөгжүлдезинге күштүг идиг болуп, ийи чурттуң бүгү талаларны хаара туткан акы-дуңмалышкы демниг хөделиишкиннеринге үндезиннерин тургузуп берген.

Экономиканың талазы Совет Эвилелиниң болгаш Венгрияның үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының чырыткыланчак үлегер-чижээ апарган. ССРЭ-ниң техниктиг деткимчези-биле Венгрияда 140 чыгам улуг үлетпүр объектилерин туткан болгаш тудуп-даа турар. Ам чурттуң экономиктиг күчүзүн олар тодарадып турар. Венгр чиг-этке болгаш совет энергетикага үндезилээш, алюминийни кады бүдүрери калбарып турар. Автомобиль тудуушкунунда болгаш өске-даа чамдык адырларда кайы-даа талага улуг ажыктыг кооперастаашкынны таарыштыр тургускан.

БИЛЧИИШКИННИҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ЧЫЛДАРЫ

КОЛОМБО. (СЭТА-ның корр. В. Ванилов). Шри Ланканың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга дипломаттыг харылзааларны доктаадып тургускан үеден бээр 25 чыл — билчиишкинниң болгаш найыралдың чээрби беш чылы-дыр деп, Шри Ланканың даштыкы херектер министри Абдул Кадер Шахул Хамид СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Ийи чурттуң чаагай тура-соруу эң-не янзы-бүрү талаларга кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге идиг берген деп, министр онзалап демдеглээн.

Тайбыңны быжыглаарының, чепсегленишкинниң дүжүрериниң болгаш билчиишкинни калбартырының эрге-ажыктарынга таарыштыр Шри Ланка биле Совет Эвилели делегей шуулганнарынга моон соңгаар-даа кады туржур.

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарда Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының делегацияларының пленарлыг хуралы бурунгу хүн аңаа болган.

ЫРААЖЫЛАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң эртем-методиктиг конференциязы бистиң республикавыска бир дугаар болуп эрткен. Аңаа республиканың музыка школаларының болгаш ниити билиг школаларының ыры башкылары киришкен. Баштайгы хүнде Кызыл хоорайның № 1 музыка школазының концерт залынга чалатканнар доллур олурупкан. Телевидениениң болгаш радионуң специалистери келген.

Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң баштаар чериниң харыысалгалыг секретары С. М. Бюрбе ук ниитилелдиң сорулгазының болгаш кылган ажылының дугайында илеткелди кылган.

Дараазында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Тамара Алексеевна Леонтьева эге класстарның өөреникчилеринге үнну канчаар тургузарының дугайында илеткелди кылгаш, чижек кылдыр районнардан келген музыка школаларының профессионал башкылары 10 кижиниң нота-биле күүсеткени уруглар цикли 9 ырны хөй үнге күүседиринге башкы бүрүзү бир ырны дирижёрлап эрттиргени улуг өөредиглиг болган болгаш чалатканнар онза сонуургал-биле дыннап, байыр чедирген.

Дараазында «Уругларның үн өскерлиишкининге чедир ыры сайзыралының эртеминиң дугайында» илеткелди ыры дирижёру А. С. Капуров, «Ниити школаларга ыры кичээли эрттирериниң спецификазының дугайында» илеткелди № 3 школаның ыры башкызы Г. Г. Коржавина кылган. Ол хүнүн түңнелинде № 7 школаның Малышок аттыг ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти болган. Ооң удуртукчузу талантылыг хөгжүмчү болгаш физика башкызы А. М. Фирсов.

Бичии В. Симчиттиң өткүт, арыг үну-биле орус, тыва ырларны күүсеткенин, уруглар ансамбли О. Кара-Каттың «Койгун-Хам» деп ырызын уран күүсеткенин болгаш өске-даа номерлерни семинарның киржикчилери магадап дыннап, көргеннер.

Дараазында хүн уран чүүл школазының сольфеджио башкызы З. К. Казанцеваның ажык кичээлинге олурушкан. Зинаида Константиновна бичии уругларга сольфеджио эртемин канчаар дамчыдарының аргаларын практика кырынга билдилиг көргүскени чалатканнарга өөредиглиг болган. Оон соонда сайгарылга кылгаш башкы бүрүзү хөйнү билип алганын чугаалап, өөрүп четтиргенин илереткен.

Кызылдың башкы институдунуң музыка башкызы В. Г. Ондарның уругларга музыканың эстетиктиг кижизидилгезиниң дугайында илеткелин дыңнаан соонда башкылар бот-боттарының арга-дуржулгазын солушканнар.

Түңнелинде Кызылдың уран чүүл школазының бежен ажыг кижи киржикчилиг хөйнүн ыры коллективи Т. А. Леонтьеваның удуртулгазы-биле концертти көргүскен.

Б. САЯНОВ.

Бай-Тайганың Бай-Тал суурда «Алёнушка» уруглар садының кижизидикчилери, ажаакчылары бичии чаштарны төлептиг аажы-чаңга өөредип, кижизидер дээш ажылдап турар. Ооң-биле чергелештир олар суурнуң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер. Ылаңгыя бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге доктаамал киржип, талантызын чонга бараалгадып турар.

ЧУРУКТА: садиктиң кижизидикчилери Раиса Дмитриева биле Тамара Кечил-оолдуң хомустап турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АГИТАТОРЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкому агитаторларның болгаш политинформаторларның семинарын эрттирген. Ооң киржикчилери чон ортуузунга чорудар беседаларынга ажыглаар эргежок чугула материалдарны, сап-чурагайларны алганнар. Оон аңгыда методиктиг сүмелерни оларга берген. СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш. Кочега семинарга районнуң ажыл-ишчилериниң 1982 чылда сорулгаларының дугайында илеткелди кылган.

Х. ЧҮЛДҮМ.

ДӨРТЕН ЧЫЛ ЭРТКЕН

ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ладынина биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, хаван ажаакчызы А. В. Лазикова олар «Хаван ажаакчызы болгаш кадарчы» деп кинону тырттырып турда ужурашканнар. Чоокта чаа олар база катап ужуражы бергеннер.

Москва чоогунда «Талдом» совхоз — алдарлыг ажылдыг. Хаван азыраарының арга-дуржулгазын өөренип алыры-биле дыка хөй улус маңаа кээп турар. Совхозтуң сураглыг улустарының дугайын совхозтуң директору А. И. Вагинов чугаалап тура, чамдыкта мынча дей каавтар:

— Бистиң хоочуннарывыстың бирээзи Александра Нефедовна Лазикова чүгле бодунуң херээниң мастери эвес, харын, артист-даа деп болур кижи. «Хаван ажаакчызы болгаш кадарчы» деп кинону сакты-дыр силер бе?

Ийе, улустуң чүректерин кыйбыңнаткан кайгамчыктыг кино үнүп эгелээнден бээр дөртен чыл эрткен. Чоокта чаа ону телевидение дамчыштыр база катап көргүстү. Миллион-миллион көрүкчүлер база катап-ла ооң хөктүг болуушкуннарын чаптап, ооң маадыры-биле кады оларның амыдыралын бичии када чурттап эрткен.

Кинону Александра Нефедовна база көрген болгаш ол үени сактып органы:

— Ынчан көңгүс бичии мен, чаа-ла хаван ажаап эгелеп турганым ол. Оон мени кино тырттырар улус дузалажырын дилээн. Артист Марина Алексеевна Ладынина-биле таныжып алдым. Ол хаван ажаакчызы Глаша Новикованы ойнап турган, а мен ооң бир дугаар дузалакчызы апарган мен. Көңгүс чаа торуттүнген хаван оглун киного улгаттыр көргүскенин сактып тур силер бе? Ол хаван оглун эң баштай мен холга алдым. Азы мындыг таварылга: хаван оолдарының эмисиктерге халчып келири. Кинода ол чер каш-ла секунда дургузунда караш кыныр. А аңаа белеткел ур болган, харан оолдарын эмискик эмеринге өөредир ужурлуг турган. Кинога тырттырар бүдүүзүнде, күжүрлерни бичии аштадыр дээш, чемгербээн. Ынчан оларның алгы-кышкызынга шыдашпайн, кээргенчии кончуг боорга, бүдүү чемгерипкен мен. Эртен кино тырттырып турда, эмискикче чагдавастааш турупкан. Канчап-даа чадаштывыс. Ам капчаар, үүлгеткен херээмни өөүүр ужурга таварышкан мен. Иван Александрович Пырьев мени ат кылып кагчаскан ийик — деп Александра Нефедовна хүлүмзүрүп ор.

Меңээ автоматчыткан хаван кажаазын база көргүстү. Ол ферма — совхозтуң чоргааралы. Ону кинодаазы-биле деңнээри берге.

— Амыдырал база оон өскерилген болгай. Ажыл хүнү безин шак аайы-биле хуваатынган, шаандакы ышкаш эвес. Аныяктар маңаа хөй кээп турар. Мээң оглум база хаван ажаай берди — деп чугаалап ор.

Дөртен чыл дургузунда хөй-ле суг аккан. Суурда болгаш ооң амыдыралында өскерилгелер көвүдээн. Александра Нефедовнаның мергежилге бердингени хевээр арткан. Ол ам участок удуртуп турар, орден-хавыяа-биле шаңнаткан, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады болган.

Кинону тырттырганда бээр хөй чылдар эрткен соонда, сураглыг хаван ажаакчызы биле алдарлыг артист кедээниң ишчилериниң ужуражылгазы болуп турда, таваржы бергеннер.

— Кандыг кончуг ужуражылга дээр силер! — деп, ССРЭ-ниң улустуң артизи Марина Алексеевна Ладынина чугаалады. — Ийилээ сценага үнүп кээривиске, бүдүн зал хол часкап турду. Бодум Сибирьде Назарово суурдан болгаш, кедээниң чонунуң амыр эвес ажылын билир мен. Бо таварылганы ажыглап алгаш, Александра Нефедовнага, кедээниң бүгү ажыл-ишчилеринге чүгле экини күзедим.

А. САФОНОВ.

Чагааның изи-биле

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

«Шынга» келген бир чагааның авторунуң бижээни болза, арагалаар, ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар-биле ажылды СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң парткому, ында кедээ Совет, профэвилел болгаш ВЛКСМ комитеттери чогуур деңнелде тургуспаап дээн. Шүгүмчүлелдиг фактыларның чамдыызы бадыткаттынган.

«Олег Сат дээрэн Культура бажыңынга оолдар-биле чогушкаш, боо чаза тудупкан, ок кымга-даа дегбейн барганың чалап болган... ВЛКСМ кежигүнү Валерий Монгуш арагалап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп турган» деп, автор бисче дыңнаткан.

Совхоз төвүнге чедип, корум-чурум үрээшкиннериниң өске-даа таварылгаларының барын билип алдывыс. Ажыл-агыйның удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының активчилери, Хайыраканның ажыл-ишчилери арагалаар, чурум үрээр чоруктар-биле демиселди чорудуп келген. Ынчалза-даа оон дээштии ам-даа чедип алдынмаан деп, олар демдеглеп, кижизидилге ажылының бо чугула участогунче моон-даа соңгаар кичээнгейни угландырар бис деп чугаалап турдулар.

Шыпап-ла, эптежир арга чок ийи-чаңгыс чүүлдер суурда бар-дыр. Аңаа, бирги ээлчегде, Олег Саттың үүлгедии база ол ышкаш арагалап алгаш ок-бижек тудар өске-даа чоруктар хамааржыр. Дружина кежигүннериниң дежурныйлаашкын үезинде дуржоктанып турган нардап хунаап алдынган «чепсектерин» база көрдүвүс. Оларның «төөгүзүн» дружина штавының начальниги, совхоз директору Х. С. Дамба-Даржаа биске чугаалады.

— Мал чемин сөөртүп экелди, ону кая дүжүрерил? — деп, үжен хар иштинде ажылчын совхоз директорунга кире дүшкен.

— Фермага баарывыска, ону хүлээп алыр кижи чогулу, мал чемин анаа-ла тептер эвес.

— Шын-на чугааладын. Манаар апарган-дыр сен ийин — деп Хүлер-оол Салчакович ажылчынче хүлүмзүрүг-биле көрдү.

— Маңаа биче саадай каавыт, дукмам.

Үжелээ олур бис. Директор боданып олур, оон каттыра каапты.

— Кончуг-ла турган сен аа? Арага садып ижери-биле комбикорм часкап чыткаш ачазынга туттурган, чокшуп база турган. Адазы дилээрге, оон шииткелге таварышпайн барган.

— Ооң соонда боданган мен, түңнел үндүрген. Оон бээр арага ишпестедим. Ижип билбес чеминге деттеп херээ чок — деп, демгизи чугааны деткиди. — Эрткен орумдур ийин. Коллективтиң үнүн херекке албаска, ада-иениң чагыын дыңнаваска, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, харыысалганы ышкынарга, корум-чурум үрээшкиннери болур.

Ада-иезиниң, өг-бүлезиниң кежигүннериниң, күш-ажылчы коллективиниң дузазы-биле багай чаңын каап, амыдыралының ак оруун тып алганнар совхозта бар. Ынчалза-даа корум-чурум үрээшкиннери ам-даа бар болуп артпышаан.

Олег Сат ышкаш кеземче херээнге онаашканнар база бар. Бо аныяк кижи-биле кижизидилге ажылын дээштиг чорутпаан. Ооң чурумун эдип алыр талазы-биле чугааны бүдүрүлге, хөй-ниити хуралдарынга, эш хуу судунга айтырыгны кедүрбээн. «КП» штавының база өске-даа хөй-ниити организацияларының хана парлалгазы бо кижиниң корум-чурум үрээшкиннерин шүгүмчүлевейн турган.

Арагалаарга-даа, корум-чурум үрээрге-даа аңаа эрте бээр деп, ол бодаан чадавас. Ындыг чүве кая турар. Олег Сат үүлгеткен херээ дээш хоругдалга кирер. Кем-херек үүлгеткеш, хоругдал адаанга чурттаары берге. Мында кандыг-даа «маадырлыг» чорук чок. Бүдүүлүк, сарыыл чок, чүве билбес хайның уржуундан «кончуг кижи мен, херек адаанга чораан мен» дээр хөөнүктер база бар. Амыдыралчы дуржулга чогундан ындыгларның «үлегерин» чамдык оолдар кончуг чүве кылдыр билип турар.

Ынчангаш эрге-хоойлу пропагандазын Культура бажыңын, лекторийлер, агиткварттиралар болгаш өске-даа черлер дамчыштыр чорудары чугула. Херек кырында алырга, бо талазы-биле партком, кедээ Советтиң ажылдап турары эреңгей. Маңаа аныяктарның сонуургалын хаара тудуп келир солун хемчеглерни чорудары ам-даа көрдүнмээн. Чижээ, аас журналдары, айтырыглар болгаш харыылар кежээлери, өг-бүлелерниң, агиткварттираларның отчёттары дээш оон-даа өске. Суурнуң амыдыралында болуп турар улуг-даа, бичии-даа болуушкуннарга тайылбырны пропаганда болгаш агитацияның шыгаттынган бо аргаларын ажыглап чорударга дээштиг болуру бадыткаттынган болгай.

Профэвилел, комсомол организациялары, улусчу дружина штавы, эш хуу суду, профилактика чөвүлели кижи бүрүзүнге чедир ам-даа ажылдавайн турар. Бир эвес, чижээ, ВЛКСМ кежигүнү Валерий Монгушка комсомолчу даалгаларны берип, оон күүселдезин контрольдап, аныяк кижи-биле беседалажып, отчёдун комсомол хуралдарынга ап турган болза, байдал бир янзы болур ийик.

Бо удаада чүвениң хөлү эртип келгенде, чурум үрээшкиниң соонда, комсомолчу Валерий Монгуш-биле чугаа болган. Ниитиниң корум-чурумун үрээн дээш ооң хууда херээн көрген. Ооң түңнелинде Валерий Монгушка шыңгыы сагындырыгны берген. Корум-чурумун эдип алырын ол хүлээнген.

Корум-чурум үрээшкиннерин болдурбазынга дагдыныышкын шимчээшкининиң ролю эвээш эвес. Бо домакты бадыткап турар чижектер совхозта бар. Дагдыныкчы хойжу С. С. Сат аныяктарны деткип, оларны күш-ажылга быжыглап, эки мөөрүшкынарлыг чорукка дадыктырып турар. Хоочун малчының өг-бүлези тос оол, кыстыг. Оларның уруглары совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү участоктарында ажылдап чоруур. Онгу классты эрткен чылын доосхан Валентиназы ам сакманчылап, малдың чаш төлүн доруктурарынга эрес-шудургу чоруун көргүзүп турар.

Сүте Сундуйевичиге Александр Сат каш чыл улаштыр дузалакчылап келген. Малчынның чанынга ажылдаан өскен оол хойжунуң ёзулуг школазын эрткен, харын-даа ол мергежилиниң талазы-биле дагдыныкчызын ашкан.

Хоочуннуң үлегерин эдерерге, оларның негелдезин хажык чок күүседирге, мындыг болур-дур, күш-ажылга аас-кежиин тып алыр. Совхозта С. С. Сат ышкаш дуржулгалыглар көвей. Оларны дагдыныкчы шимчээшкинче хаара тудар болза, корум-чурум үрээшкиннери ораачок кызырлыр.

Түңнелинде, дараазында чүүлдерже кичээнгейни угландырывыс. Совхозтуң парткому, ында кедээ Совет корум-чурумну быжыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ынчалза-даа профэвилел болгаш комсомол организацияларының, эш хуу судунуң, профилактика чөвүлелиниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын партком, кедээ Совет ам-даа кедүрер ужурлуг.

Редакцияга келген чагааны парткомнуң, кедээ Советтиң активиниң каттышкан хуралынга сайгарып чугаалашкан. Корум-чурумну быжыглаарының, кем-херек үүлгедиишкинин болдурбазының, харыысалганы күштелдирериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни аңаа ажылдап кылган.

А. ОКСУР.

Новгородтуң «Комплекс» бүдүрүлге каттыжыышкыны ап чоруур «Электроника-591-видео» деп өңнүг видеомагнитофонну бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган.

Ол электри четкизинден аңгыда автомашинаның аккумуляторундан, тускай батареядан база ажылдаар болгаш чиик. Магниттиг лентаның шала сожум шимчээри чаңгыс кассетага 110 минута дургузунда бижидилгени кылыр арганы бээр. Оон аңгыда телевизордан өңнүг дамчыдылгаларны ол олчаан бижидип ап болур. Өңнүг видеомагнитофон бо чылын садыгларга кирер.

ЧУРУКТА: чыыкчы А. Л. Кузьмина чаа өңнүг видеомагнитофонну көргүзүп ор.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-НИҢ ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

ССРЭ-ниң Далай флодунуң министерствозунуң алган медээлерин ёзугаар алырга, контейнерлер дажыыр «Механик Тарасов» деп совет судно Канаданың Квебек порттан Ленинградче орукка күштүг шуурган зоназынга таварышкаш, Ньюфаундленд чоогунга сүгже дүшкен. Ол девискээрде чоруттунуп турар камгалал ажылдары ам-даа үргүлчүлевишаан, шуурганның уржуундан кончуг шаптараазынныг байдалда. Амы-тынындап когараан кижилер бар.

(СЭТА).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Үнүп келем, кызыл хүнүм». Ф. И. Шаляпинниң дугайында документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.25 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55 — «Белорус чуруктар». Минскиден концерт-дамчыдылга. 16.25 — «Совет Эвилелилеп». Киножурнал. 16.40 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 17.10 — ССРЭ биле Шри Ланка Республиканың аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканы хүнүнге. «Шри Ланка — кайгамчыктыг ортулук» Кинопрограмма. 17.35 — Маргылдаа клуву.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН
19.00 — «Өөредир база кижизидер».

МОСКВАДАН
19.30 — И. Брамс. Гайдның темазынга вариациилар. Венгр радионуң концерти. 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Останкинонуң концерт студиязынга Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Дин Ридтиң киржилгези-биле аныяктар кежээзи. 23.20— Бөгүн делегейде. 23.35—00.20— Хаак спортунга делегей чемпионады. Хереэженнер. 10 км. Норвегиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Музыка. 5-ки класс. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. Үнүштерниң селекциязы. 13.30—В. П. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5-ки класс. 14.00—«Флот дугайында бижип чор мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арыннарындан. 14.50— Монументалдыг болгаш портреттиг совет скульптура. 15.20—Бойдус. Сугну ажыглаары болгаш ону камгалаары. 15.40 — «Соңгу чүкте карарыышкын». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50— Медээлер. 16.00—17.20 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
17.20 — «Кино аян-чоруктар альманагы». 17.40—Уругларга фильм. «Электри кайнын кээп турарыл». 18.00— «Тываның экраннарында». 18.15— Телемедээлер. 18.25— Чарлалдар. 18.30—Телемедээлер. 18.45— «Юный медик» клуб. Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН
19.00 — «Эртем дугайында». 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Каарганның хуулгаазыны». 19.45 — «Ол черинге шиштирлээр». 3-кү дамчыдылга. 20.30— «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш сүгже шурааарының Бүгү-эвилел маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20— «Композитор Глинка». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, хар биче чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 9—15, чамдык районнарга 1—6 градус соок болур.

Кызылга көжүп турар булуттаар, хар биче чаар. Агаарның температуразы дүне 19—23, хүндүс 13—15 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Олар актёрлар болуп чораан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыпды 9.30 «Боолаар эрге» 10.50, 12.40, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Гранат ортулуктарда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыяшгуурттан куу куштар» 13.50, «Мээң төлүм оорааванар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эрлер!» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

БҮҮРЕК ДЕГДИРИИШКИНИ

Эмчиниң сүмези

Пиелонефрит — (бүүрек дегдириишкини) уругларның бүүректер аарыының база бир нептереңгей хевири. Ол дегдириишкин янзы-бүрү микроорганизмнерниң, ылаңгыя стафилакок, ижин-шөйүнду бактериялары-биле өскүүр. Ол бактерия кижиниң шөйүндүзүнге чурттап чоруур. Аңаа чурттап турар ук бактерия мага-боттуң янзы-бүрү бүдүмелдерни шиңгээдиринге база дузаны чедирип турар.

Бир эвес ол бактерия суук албан ылгалдырар черже кирер болза, сыңыйга, бүүрек хииниге, сыңый кулактарынга болгаш бүүректериниң бодунга-даа дегдириишкинни болдура бээр. Аарыг тарадыр микробтар бүүректерже үш орук-биле шургуп кирер: а) хан-биле (гемотогенниг орук-биле халдаары) б) сыңый дамчыштыр бүүректерге баары, в) лимфа бестерин дамчыштыр.

Хапдан бүүректериниң тканьнарынче ханылаан микробтар хөй кезиинде грипптиң нарыыдаанындан, пневмония болгаш тонзилиттиң каданнаанындан тыптыр. Бир эвес уругнуң сыңыйы дегдирип аарыыр болза, олче микробтар чайлыг кирип болур. Кадык бүүрекке халдавырдыг аарыг турумчувас болгаш дегдириишкинни болдурбас. Чамдыкта аарыг төрүмелинден ийикпе азы бүүректерге өскерлиишкиннер болганда тыптып кээр. Чижээ, сыңый кулактарынга азы бүүректер шын эвес чыдынныг апарганда, инфекция оларга турумчуур болгаш аарыг өөскүп эгелээр. Өске таварылгада ижин-шөйүнду аарыының катаптаанындан, бүүректерге дегдириишкин болуруп хапыладыр.

— Пиелонефрит канчап тыптып кээрил? — деп, дыка хөй ада-иелер айтырарлар.

Бо аарыг янзы-бүрү чылдагааннардан тыптыр. Чамдыкта хенертен уругнуң ээди ханы, температуразы көдүрлүр, 40 градус чеде бергилээр, дидирээр, ижиинде азы курлактап куду аартып болур. Лабораторлуг анализ чокка-ла сидиктиң өңү боралгак, чамдыкта ханныг өңүг апарганы тодарадыптар. Пиелонефриттиң бо хевири кончуг аар эртер. Ада-ие эмчини дорзан чалап көргүзер ужурлуг. Ынчангаш уругну эмчиге ыяап-ла чыттырып эмнедир.

Чамдык таварылгада пиелонефрит билдинмес аарып эгелээр. Кичээнгейлиг ада-иелер уругнуң ажынчак апарганын, чемге хөөн чогун, ылгаачалын болгаш арнының куурара бергенин эскерип каар, температуразы 37-37,5 чедип турар апаар. Билдинмес аарып турган үелерде, ада-иелерниң чамдыктары херекке албайн баары база турар. Олар эмин эрттир мооган турупканындан, ынчан барган-дыр деп бодаар. Кажан уругну эмчиге көргүзүп хөй чүүл шинчилгени эрткен соонда, бүүректерде дегдириишкин эгелээни ам-на тодарап. Уругларның сидиинде өскерилгелер болганын кажан ясли-сад, школаже белеткел үезинде таварылга боор билип каарлары база турар. Ол ышкаш тынын оруунуң аарыын эрттиргениниң соон дарый эскерип каарлар.

Пиелонефрит — айыылдыг аарыгларның бирээзи. Диагнозун шын тодарадып, эмнелгезин чеже-даа чурум ёзугаар чорударга, аарыг долузу-биле эмнеттинмейн баар. Аарыгның шынарлары шуут көзүлбейн, уруг аарып-даа турарын хомудавас, сидиктиң анализи база апаа, кадык апарган ышкаш сагындырар. Ынчалзажок элээн үелер эрткенде, сидиктиң өңү катап-ла өскерли берген боор. Шак мындыг чалгыг ышкаш шынарын пиелонефриттиң тодаргай хевири дээр. Ада-иелер ындыг үеде аарыгны канчаар эмнээрин, кайы хире үр уламчылаарын айтырарлар.

Кажан эмчи пиелонефрит деп диагнозту илереткенде, аарыгны эмнээринге дыка хөй үе негеттинер. Эмнелгеден үндүр бижиткен соонда, уруг чыл чедир эмнедир апаар. Аарыгны когун үзе эмнээринге ада-иениң быжыг туружу, шыдамыы негеттинер. Ооң ижип турган эмин хенертен үзери озалдыг. Бо чорук пиелонефритти улам чидиглендирип болур. Аарыгның катап-ла каданнаары эмнээрин нарыыдадыр. Кым-бир кижиниң сүмезин дыңнааш, бодунар эмнээрни шепевеңер. Чүгле эмчи ол аарыгны эмнептер эмни шилип бээрин утпаңар. Эмнерден аңгыда, уругга эмнелгенге ханды улуг салдарлыг. Чижээ минералдыг суглар, петрушка, укроп, кишкулагның бүрүзү болгаш өске-даа үнүштерден кылган хандыны эмчиниң сүмезин ёзугаар ажыглап болур. Клюква суу кончуг ажыктыг.

Бир эвес уругнуң анализин база бодунуң байдалы эки болза, школаже чорут болур болгаш ону күш-культура кичээлинден шуут хостап эмнепир база чугула. Чижээ, хаанка селгүүстээри ажыктыг. Маргылдааларга киржип болбас. Конькилээри хоруглуг. Чүге дээрге аарыгны катап-ла өөскүдүп чадавас. Бир-ле дугаарында уругда өске инфекциялар бар, чогун эки хайгаараары дузалыг. Чижээ, тифтер аарыы, аденоид, каданнаан тонзилит дээн ышкаш аарыгларны баш бурунгаар болдурбазы күзенчиг. Халдавырлыг аарыглардан уругну камгалаар апаар. Гриппиен, уругнуң донуп, чамдыкта изиргениң деридериинден чайладыңар. Ол бүгү пиелонефритти чидиглендириптер.

Пиелонефрит шыңгыы аарыг болзажок, эмнеттине бээр дээрзин утпаңар. Бир эвес аарыгны эгезинден эки эмнээр болза, кадык кылдыр эмнеп болур. Чүгле маңаа эмчиниң шыңгыы сүмелерин сагыыры негеттинер. Ындыг аарыгдан аараан уругларга санаторий-дыштаныылга чергелинче эмнеишни сүмелеп турар. Чижээ, Железноводск, Трускавец дээн ышкаш хоорайларже барып болур.

Э. ГРИГОРЬЕВА, нефролог эмчи.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжэ амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 73.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00641